

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Husitská teologická fakulta

Diplomová práce

Křesťanská víra ve vztahu k postiženým lidem

Christian religion in the relationship to handicaped people

Vedoucí práce:

doc. ThDr. Jiří Vogel, Th.D.

Autor:

Lenka Svobodová

Praha 2012

Anotace

Diplomová práce „Křesťanská víra ve vztahu k postiženým lidem“ pojednává o životě tělesně či psychicky postižených lidí a jejich postavení ve společnosti v průběhu dějin. Zachycuje změnu pohledu na ně, která nastala s příchodem křesťanství, kdy na Ježíšovy zázraky uzdravování a příkaz lásky k bližnímu navázala charitativní činnost církve a jejích institucí. Práce je zároveň zaměřena na vztah postižených ke křesťanské víře jako možnému prostředku uzdravení. Uvedeny jsou charakteristické druhy lidové víry, které se mohou změnit v pověřčivost. Zmíněn je současný pohled církve na postižení a duševní nemoc z hlediska kanonického práva i praxe a role církevního společenství v uzdravování vírou. Uvedeny jsou osobní názory postižených na víru.

Klíčová slova

Křesťanství, víra, postižení, církev, charita, uzdravení, pověřčivost.

Annotation

Thesis "Christian faith in relation to disabled people" is about the life of the physically or mentally disabled people and their position in society throughout history. Displays a change of view on them, which occurred with the advent of Christianity, when Jesus's miracles of healing and love for your fellow man was a charity activity of the Church and its institutions. The work is also focused on the relationship of people to the Christian faith as a potential resource recovery. Listed are the characteristic species of folk belief, which may change in superstition. Mentioned is the current view of the Church on disability and mental illness from the point of view of Canon law and practice and the role of religious communities in the healing by faith. Listed are the personal views of the affected by the religion.

Keywords

Christianity, faith, handicap, church, charity, healing, superstition.

Prohlášení

Prohlašuji, že diplomovou práci na téma „Křesťanská víra ve vztahu k postiženým lidem“ jsem zpracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze dne 12. dubna 2012

Poděkování

Děkuji panu doc.ThDr. Jiřímu Vogelovi, Th.D. za ochotu, se kterou se ujal vedení této diplomové práce. Náleží mu též poděkování za oprávněné kritické připomínky a veškerou pomoc a podporu, kterou mi při jejím zpracování poskytl.

OBSAH

OBSAH	5
ÚVOD	6
1. PROČ ZROVNA JÁ	8
1.1 Rodiče postiženého dítěte	8
1.2 Postižené dítě.....	10
1.3 Člověk postižený v průběhu života	12
2. POSTIŽENÝ ČLOVĚK VE SPOLEČNOSTI	15
2.1 Historie přístupu k nemoci.....	15
2.2 Starozákonní doba	17
2.3 Příchod Ježíše Krista.....	20
2.3.1 Ježíš Kristus – uzdravovatel těla	20
2.3.2 Ježíš Kristus – uzdravovatel duše	22
2.3.3 Postoj společnosti k Ježíšovým skutkům	24
2.4 Doba křesťanství	25
2.4.1 Směr askeze	26
2.4.2 Směr charity	28
2.5 Psychicky nemocný člověk	35
2.6 Právo a postižení lidé.....	41
3. VÍRA V ZÁZRAK UZDRAVENÍ - POVĚŘČIVOST	45
3.1 Uctívání svatých	45
3.2 Zázračné předměty.....	50
3.3 Zázračná místa	54
3.4 Zázračná slova	58
3.5 Zázrační léčitelé	60
4. CÍRKEV A POSTIŽENÍ V SOUČASNOSTI	63
4.1 Kanonické právo	63
4.2 Vztah církve k duševně nemocným věřícím.....	64
4.3 Církev a uzdravení vírou	66
4.4 Víra postižených.....	68
4.5 Pohled psychologie.....	73
ZÁVĚR	77
SUMMARY	79
PRAMENY A LITERATURA	80

Úvod

Motto: „Tvá víra tě uzdravila“ (L 18, 42)

Stačí k uzdravení pouhá víra? Nebo je uzdravení vírou třeba považovat za zázrak, který někdy nastane a jindy ne, bez ohledu na přání a tužby postižených? Záměrem diplomové práce na téma „Křesťanská víra ve vztahu k postiženým lidem“ je soustředit různé pohledy na život postižených lidí v minulosti i v současnosti v souvislosti s jejich náboženstvím a zároveň i přístupy těchto lidí ke křesťanské víře. Cílem je ukázat přínos křesťanství a pomoc církevních institucí pro zlepšení života trpících, kteří se pro svůj handicap ocitli ve složitém sociálním postavení. Současně však chce poukázat na nebezpečí, které může nekritická víra v uzdravení přinášet. Na diplomové práci jsem pracovala od března 2010 do dubna 2012. Během této doby jsem studovala literaturu týkající se dějin církve a jejích aktivit v charitativní oblasti a dějin společnosti se zaměřením na život postižených lidí a jejich postavení z hlediska sociálního a právního. Tyto poznatky jsem doplnila současným pohledem křesťanů a duchovních některých křesťanských církví, se kterými jsem na téma praxe uzdravení vírou v jejich sborech hovořila. Součástí práce jsou i výsledky rozhovorů s postiženými či jejich rodinnými příslušníky o jejich názorech na souvislost víry v Boha a uzdravení. Kritériem pro výběr dotazovaných nebyla příslušnost k církvi, ale jejich zdravotní stav. Uvádím proto stanoviska věřících i nekřesťanů. Příklady jednání či chování postižených lidí, které v práci uvádím a nejsou u nich citovány zdroje, jsou případy, se kterými jsem se setkala ve své praxi. Práci jsem rozdělila do čtyř kapitol. První je věnována zamyšlení nad situací člověka, který se ocitl v situaci postiženého. Druhá kapitola přináší ohlédnutí do minulosti a stručný nástin postavení postiženého člověka ve společnosti v průběhu dějin. Jak bylo k lidem, kteří se odlišovali svou fyziognomií či způsobem jednání přistupováno, jaké požívali zvykové či právní ochrany, jakou péči jim poskytovali blízcí či společenství, ve kterém žili. Setkání s Ježíšem změnilo životy mnoha

postižených, a to nejen těch, které osobně uzdravil za svého pozemského života. Křesťanská víra přináší naději a uzdravuje už téměř 2.000 let. Nejde však jen o víru samotných postižených. Příchod Ježíše Krista hlásajícího lásku k bližnímu změnil i pohled společnosti na trpící a slabé. Křesťanská církev lidem z okraje společnosti vrátila lidskou důstojnost. Na její péči o nemocné a charitativní činnost později navazovaly instituce státní. Třetí kapitola je věnována lidové víře a pověřčivosti. Ježíšova slova „víra tvá tě uzdravila“ dávají naději. Jen doufat však nestačí. Postižení se aktivně snaží uzdravení napomoci všemi možnými prostředky. Mezi pravou víru vnášejí zvyky z pohanských dob, pověry a vlastní výklad křesťanského učení. Touha po zázraku uzdravení je tak neřídka přivádí právě do slepé uličky víry, do zcestné oblasti pověr a magie. Církevní představitelé některé projevy lidové víry zakazují, jiné tolerují, další využívají. Čtvrtá kapitola je zaměřena na současné vztahy církve a postižených, a to nejen z pohledu obou stran, ale i z hlediska psychologie. Nelze říci, že u nás převládá ateismus. V Boha nebo nějakou vyšší moc věří lidé, aniž by byli členy církve či náboženských společností. Jaký je tedy vztah postiženého člověka k Bohu? Věří, že mu může pomoci, nebo své naděje na uzdravení upíná spíše k lékařům? Odpovědi a osobní stanoviska některých postižených k víře jsou rovněž součástí závěrečné kapitoly.

1. Proč zrovna já?

Každý rodič, kterému se narodí postižené dítě, si jistě někdy položí otázku: „Proč zrovna já mám takového potomka?“ Každé dítě, které je svým postižením omezeno v životních aktivitách si jistě někdy položí otázku: „Proč zrovna já nemůžu být jako moji sourozenci či kamarádi?“. A každý člověk, kterého psychická nemoc či invalidita dostihly v průběhu života, si někdy položí otázku: „Proč se to stalo zrovna mně?“

1.1 Rodiče postiženého dítěte

Narození potomka bývá spojováno s radostí, očekáváním, nadějemi i obavami. Zjištění, že dítě není zdravotně v pořádku, znamená nejprve šok, ale všeobecně panující důvěra v moderní medicínu přináší útěchu v naději, že je možné dítě vyléčit. Když však odborně vystudovaní lékaři skrývající se za nejnovějšími přístroji přiznají, že více udělat nemohou, nezbývá, než se plně spolehnout na Boha a prosit o sílu k dalšímu životu. Výstižná je modlitba po narození dítěte, které není v pořádku Jednoty bratrské: „Svatý Otče, tobě je známo, s jakými nadějemi jsme očekávali narození dítěte a jak jsme se těšili na jeho příchod. Stalo se – a ty rozumíš proč – že se naše radost a vděčnost tobě mísí se zármutkem. Víme o tom, že se rodí do světa děti, které nejsou zcela zdravé. Postižené tělesně nebo duševně. Nebyli jsme však připraveni na to, že se to stane nám. Nerozumíme, proč to dítě i nás potkal tento úděl a cítíme nad ním svou bezmoc. Tím více tě prosíme: naplň naše srdce přemírou lásky k tomu maličkému, ať mu péčí a starostlivostí pomůžeme nahradit, o co je ochuzeno, a s tvou pomocí je umíme vést, kde by samo nestačilo. Nám, rodičům, dopřávej zdraví a síly, abychom mohli být našemu drahému dítěti co nejdéle spolehlivými a milujícími průvodci. A jemu, Otče, dvojnásob žehnej, ať se může radovat z lásky naší i všech blízkých. Kéž s tvou i naší pomocí překonává statečně a trpělivě své nedostatky způsobem, který ty sám jistě ve své neskonalé moudrosti znáš a můžeš v něm rozvíjet. Duch tvůj nám žehnej a v našem

Spasiteli pomáhej z nás vytvářet rodinné společenství víry, naděje a lásky. Amen.“¹

Péče o postižené dítě je velmi obtížná. Psychicky i fyzicky vyčerpávající a časově náročná. Pečující osoba, zpravidla matka, přestává žít svůj život a žije život svého dítěte. Nemůže se soustavně věnovat svým koníčkům a aktivitám, které je možné vykonávat se zdravými dětmi. Stává se, že otec dítěte situaci neunes a rodinu opustí. Pro ženu je důležité nezůstat v izolaci. I v dnešní uspěchané době, kdy nikdo nemá na nic a nikoho čas, lze najít oázy klidu a vstřícné pomoci. Slovo útěchy naleznou věřící ženy v církevním společenství nejen od kněze, ale pokud je sbor opravdu fungující komunitou a ne jen místem, kam členové přicházejí na pravidelnou nedělní bohoslužbu a opět se rozcházejí, aniž by kromě cesty za Bohem šli i za bližním, mohou v něm získat i rady a pomoc od ostatních věřících. Křesťanství znamená i lásku a charitu, sdružuje lidi různých zájmů, věku, společenského postavení, vzdělání. Možnost setkávání s takto širokým spektrem lidí je více obohacující a přináší i jiné podněty, než pravidelné schůzky klubu maminek.

Ale vraťme se zpět k otázce „Proč zrovna já?“. Útěšné pořekadlo našich babiček „koho Bůh miluje, toho křížem navštívuje“ příliš neutěší. Na ještě nenarozeného človíčka působí genetická výbava obou rodičů, prostředí, ve kterém se jeho matka nachází, její životní styl, psychická rovnováha a další různé faktory. Snahy genetických inženýrů o nalezení cesty k vyprodukování krásných, inteligentních, bezvadných jedinců se mohou zdát na první pohled jako chvályhodné a progresivní. Zajistí, aby se rodily jen děti zdravé a chytré a lidstvo se tím posune na vyšší úroveň. Ale zdraví a inteligence ještě neznamenají, že nositelé těchto vlastností budou i zodpovědní, spolehliví, soucitní, pomáhající si a láskyplní lidé. V dnešní době je mladým lidem ve škole vštěpována dravost a umění sebeprosazování se a úspěšný je ten, kdo umí vydělat hodně peněz, má moc, majetek a dokonalý vzhled. Takové vzory nám

¹ *Knížka modliteb*. Praha: Vydala Úzká rada Jednoty bratrské v Ústředním církevním nakladatelství, 1980, s. 129

představují filmy i časopisy. Kde je však pokora a ohleduplnost a bratrská láska k druhému? Vše, co Bůh stvořil, bylo a je dobré. Kdyby chtěl, mohli být všichni lidé krásní, inteligentní a bezvadní. To, že jsme každý jiný, je jistě záměrné. Přes odlišnosti, které máme jako jedinci, se musíme spolu naučit žít jako společnost. Stejnost vede k uniformní šedi a průměrnosti a posléze k celkovému úpadku. Doufejme, že „výroba“ dokonalého člověka zůstane navždy neúspěšná, její důsledky by byly děsivé.

Jestliže se tedy mezi předky z obou stran žádné postižení nevyskytovalo, nastávající maminka dodržuje správnou životosprávu, žije v klidném láskyplném prostředí, na miminko se těší a těhotenství probíhá bez komplikací, dalo by se předpokládat, že se z porodnice vrátí domů se zdravým novorozencem. Proč tomu tak občas není, zůstává velkým tajemstvím. Je třeba se s tímto stavem smířit. Je to životní zkouška. Jen Bůh ví, proč a komu tuto zkoušku nachystal. A musíme si uvědomit, že to není jen zkouška pro rodiče postiženého dítěte, ale i pro jejich příbuzné, přátele, známé, členy sboru i náhodné kolemjdoucí. Měli bychom se zamyslet, uvědomit si, že tato situace mohla potkat i nás, pomodlit se za ně a pokud vidíme, že potřebují pomoc, poskytnout ji.

1. 2 Postižené dítě

Dítě vnímá svět ze své perspektivy. Že má nějaké omezení, případně že se chová jinak než jeho vrstevníci, to zjišťuje až během setkávání s nimi. Dokud je jeho kontakt se světem ohraničen prostředím rodiny, žije v bezpečném světě. Ovšem konfrontací se světem venku si začne odlišnosti uvědomovat a reagovat na ně. Dětský svět je někdy krutý. Výsměch a drobné ústrky k němu patří stejně jako pomoc a kamarádství. S postiženým dítětem je vhodné chodit do dětských kolektivů co nejdříve. Tak jako ho rodina bere takového, jaký je, stejně ho budou brát ostatní děti, se kterými bude od mala vyrůstat. Problémy nastanou při příchodu do jiného kolektivu, kde kvůli svému handicapu bude

zpočátku poutat pozornost. Přesto je vhodnější začleňovat postižené děti, pokud to jejich zdravotní stav dovolí, do normálních školních tříd. Dítě si tam zvykne na to, že okolí k němu přistupuje ne vždy s podanou pomocnou rukou a laskavostí a naučí se vybojovat si své místo v kolektivu, což je pro jeho život v dospělosti velmi důležité. Postižené dítě není bezmocný politováníhodný chudáček. Zlobí jako ostatní děti a brzy se naučí, jak zapůsobit na okolí, aby získalo různé výhody. Benevolentní výchova stejně jako u zdravých dětí může mít později nedobré výsledky. V rodině tak vyrůstá malý sobecký tyran, který se naučí využívat svého postižení k prosazování svých zájmů na úkor druhých. Dětem vyrůstajícím v křesťanských rodinách, kde se mluví o Bohu, je jim vštěpována láska k němu a žijí s vědomím, že Bůh vidí, co dělají, je bližší vědomí vyšší autority, před kterou je třeba v životě obstát. V dnešní společnosti je však patrná jistá vlažnost k víře, která se stává spíše osobní prožitkem a vytrácí se duch společenství. „Víra značí uznání Boha a má být bohoslužbou. Osobní náboženská víra má svůj zdroj ve víře společné. Ta se vyjadřuje vždy jako kult. Při něm se scházejí rozptýlení věřící do společenství, aby sdíleli to, co oprávněnou vírou usměrňuje (liturguje), co ji vyživuje a sytí.“² Pokud je život obce omezen na jen sváteční bohoslužbu, nelze se divit úbytku věřících, kteří ji navštěvují. Potřeba víry však mezi lidmi je a cestu k Bohu hledají i mladí lidé, kteří vyrůstají v ateistických rodinách. Zatímco ty zdravé na jejich hledání nic neomezuje, postižení jsou většinou odkázáni na rodiče, pro které víra nemusí být součástí života a dítě k ní proto nevedou. Náboženství pro ně samotné není důležité, proto je ani nenapadne, že by mohlo být důležité pro jejich dítě. Děti však nejsou kopie svých rodičů. Mohou jim být vnějškově podobní, mohou napodobovat jejich gesta, ale každý člověk je naprostý originální svým myšlením a jednáním. Rodiče často ve snaze o celkový rozvoj dítěte s ním chodí na různé kroužky sportovní, umělecké či jazykové a podporují tak jeho aktivity tělesné a duševní. Ale na jeho duchovní

² SALAJKA, Milan. *O čem dnes přemýšlejí křesťané ve světě a mezi námi*. Praha: Náboženská obec ČČSH u sv. Mikuláše, 2005, s.14

potřeby jako by zcela zapomněli. Tak se stane, že obzvláště postižené děti z nábožensky vlažných rodin, mají velice ztížený přístup k víře, která by pro ně mohla znamenat naději a posilu do budoucna. V tomto směru mají větší příležitost k seznámení s křesťanstvím postižení v ústavech, kam může duchovní docházet. Setkání s knězem se tam rádi zúčastňují i ti bez víry, neboť každá návštěva a možnost hovoru s jiným člověkem je pro ně rozptýlením a obohacením jejich života. Duchovní tím získává možnost víru dál předávat. Ovšem jeho úkol je velmi obtížný. S ohledem na stupeň postižení, obzvláště u pacientů s demencí, je nutno volit individuální přístup a smířit se s tím, že některá náboženská dogmata zůstanou z jejich strany navždy nepochopena.³ Postiženému ale nejde o odřikávání pouček, pro něj je důležité poznání, že je tady Bůh, který sice dopustil, aby se dotyčný narodil jiný než ostatní, ale že to má nějaký význam. Možná ne zrovna pro samotného postiženého, ale pro někoho jiného. A že je třeba děkovat za to, že je a žije. Bůh má rád jeho, stejně jako všechny ostatní lidi.

1.3 Člověk postižený během života

Zatímco člověk, který má svůj handicap od narození, se s ním naučil žít tak, aby byl co nejméně omezován a přizpůsobil se mu i při volbě profese, větší zátěž znamená postižení během života pro dosud zdravé jedince. Následky automobilové nehody nebo úrazu při práci mohou navždy vyřadit člověka z běhu života podle dosavadního řádu. K invaliditě však kromě např. ochrnutí či chybějící končetiny může vést i duševní onemocnění, které propukne v důsledku dlouhodobého či náhlého silného stresu. Již během léčení ve zdravotnickém zařízení má pacient náhle spoustu času na přemýšlení. Zamyšlení nad dosavadním životem a úvahy, co bude dál. Pořád žije naděje, že za pár týdnů odejde z lůžka a vše bude jako dříve. Týdny se však mohou měnit v měsíce,

³ Správné pochopení křesťanských pravd je někdy těžké i pro věřící, kteří v křesťanském prostředí vyrůstali. „Žijeme v časech, kdy pro většinu lidí zdánlivě či skutečně neexistují náboženské otázky, otázky po Bohu. I pro zbývající křesťanskou menšinu zdá se být církevní poselství, jak nám je předává tradice, zahalené, komplikované, málo srozumitelné, životu nepřiléhavé.“ SALAJKA, Milan. *O čem dnes přemýšlejí křesťané ve světě a mezi námi*. s.9

návštěv přátel ubývá a jedinou jistotou se stává vědomí, že nic nebude jako dříve. Hlavou se honí výčitky, obviňování, litování se, obavy, vztek. Vtíravá myšlenka, že bude jen na obtíž svému okolí, může vést i k sebevražedným náladám. V těchto vypjatých životních okamžicích se někteří lidé obracejí k Bohu.⁴ K Bohu, kterého dosud nepotřebovali a o jehož existenci nijak zvlášť nepřemýšleli. Proč se to stalo? Co bude se mnou dál? Co bude s rodinou? Jak budu žít? Co budu dělat? Otázky zůstávají bez odpovědí. Duši svírají úzkosti a vycházejí z ní tiché a úpěnlivé prosby o pomoc. Zatímco tato zkušenost přivede některé nevěřící k Bohu, některé křesťany naopak od Boha odvede. „Někdo se s Bohem potká, jiný ne; někdo se jej pak přidrží, jinému se opět z života vytratí.“⁵ Člověk se nachází v těžké životní etapě. Ovšem dostal obrovský dar a záleží jen na něm, jak ho využije. Tím darem je čas. Čas na zrekapitulování dosavadního života, na přemýšlení o sobě, o svých blízkých, o životě a jeho smyslu. Čas k duchovnímu zrání, rozpoznání důležitého a malicherného. Čas k sestavení nového žebříčku hodnot. Někteří z lidí, kteří prošli takovouto zkouškou, zcela změnili svůj postoj k životu a ač jsou omezeni trvalými následky, jejich život je mnohem bohatší. Samozřejmě, že ne všichni se se situací vyrovnají stejně. Je to proces dlouhodobý, během něhož dochází k různým zvrátům a v některých případech se setkáváme i s postiženými nenávistně sledujícími své zdravé okolí. Hodně záleží na povaze člověka. Celoživotního trudnomyslného melancholika ani částečné úspěchy léčby nezbaví černých myšlenek a dalo by se říci, že se i těší na smrt, neboť takovýto život pro něj nemá cenu. Vadí mu, že je na obtíž lidem, kteří se o něj starají. Přitom si neuvědomuje, že pro jeho pečovatele není obtížný on, ale pouze ty jeho „pohřební“ řeči. Pro každého je jistě lepší žít v domácí péči než v ústavní. Mít náhle doma člena rodiny odkázaného na soustavnější pomoc, znamená výrazný zásah

⁴ „Ke křesťanské víře může člověk dojít v kterékoli hodině a okolnosti svého života (při modlitbě, při čtení Písma apod.), ale nejčastěji k ní přichází v situacích, které jsou pro něho životně velmi vážné.“ MEDEK, Rudolf. *Katechismus v duchu církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1990, s 10

⁵ SALAJKA, Milan. *O čem dnes přemýšlejí křesťané ve světě a mezi námi*. s.9

do života všech. Kromě spolupráce s odbornými lékaři by rodina neměla zapomínat ani na spolupráci s duchovním a v případech, že postižený je nemohoucí, by měla domluvit návštěvy kněze v domácnosti. Běžné je, že postižený v rodině žije, aniž by to bylo komukoliv na překážku. Podmínkou je vstřícnost a pochopení z obou stran. Každý má v rodině své úkoly, na které stačí a které zvládne. Hlavní je smíření. S tím, že to, co člověka potkalo, je nevratné a záleží jen na něm samotném, jak se s tím vypořádá. „Úspěch ani zdraví ovšem nejsou v křesťanství právně vynutitelným důsledkem a odměnou zbožnosti, věci mezi člověkem a Bohem se vymykají lidským právním i matematickým zákonům. Jsou obsaženy v nedefinovatelném slově milost.“⁶

⁶ KLAPETEK, M. *Úvaha o třech funkcích náboženství a jejich vztahu k vědě in Evropa mezi vědou a vírou: sborník textů přednášek a příspěvků k tématu Evropa mezi vědou a vírou: hledání nové konfigurace*. Brno: Centrum vzdělávání a poradenství, 2001, s. 75

2. Postižený člověk ve společnosti

„Každá kultura si vytváří o chorobě obraz, jehož obrysy jsou dány souhrnem antropologických možností, které dotyčná kultura pomíjí nebo potlačuje.“⁷ Nutno konstatovat, že napříč dějinami a kulturami nebyl život postiženého člověka nikdy jednoduchý.

2.1 Historie přístupu k nemoci

Nové stádium ve vývoji paleoterapie bylo spojeno s počátky abstraktního myšlení pravěkého člověka, jenž si začal vykládat vlastní bezmocnost vůči přírodě existencí nadpřirozených sil, vírou v duchy a démony, kteří – kromě zavinění jiných neštěstí – byli považováni za příčinu nebo samu podstatu nemocí.⁸ Pravěký člověk tedy hledal příčinu nemocí a nešťastných událostí, které ho postihly, v nadpřirozených silách. V neviditelném světě duchů, které nebylo možno překonat fyzickou silou jeho rukou, nebylo možno před nimi utéci, ani se jim skrýt. Démoni přicházeli odnikud, napadali člověka a mizeli neznámo kam. V lidském společenství se však začali objevovat jedinci, kteří s těmito nadpřirozenými silami zkoušeli komunikovat, naklonit si jejich přízeň, či je zahánět, napravovat jejich zlé činy a napadené se pokoušeli uzdravovat. Šaman získal v komunitě mimořádné postavení a byl uznávanou osobností.⁹ Nadpřirozené síly byly postupem času chápány jako božstva, léčitelství se dále věnovali hlavně kněží, kteří do něj přinášeli magické, rituální a náboženské prvky.¹⁰ Nemoc a postižení byly označeny za Boží trest, v rámci terapie proto bylo třeba vykonávat i usmiřovací náboženské obřady. Kolem r. 1600 př. n. l. pochází Ebersův papyrus opisující starší egyptskou lékařskou příručku.¹¹ Uvádí se v něm i základní zásada léčby, která zohledňuje člověka jako celek

⁷ FOUCAULT, Michel. *Psychologie a duševní nemoc*. Praha: Dauphin, 1999, s. 76

⁸ NIKLÍČEK, Ladislav. STEIN, Karel. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. Praha: Avicenum, 1985, s. 12

⁹ ŠMERDA, Hyněk. *Křesťanská charita v běhu věků*. České Budějovice: Nakladatelství JIH, 2010, s. 27

¹⁰ NIKLÍČEK, Ladislav. STEIN, Karel. *Dějiny medicíny v datech a faktech*, s. 14

¹¹ NIKLÍČEK, Ladislav. STEIN, Karel. *Dějiny medicíny v datech a faktech*, s. 19

duše a těla: „účinné je kouzlo prováděné lékem a účinný je lék prováděný kouzlem.“¹² Jako uzdravující bohové byli v Egyptě uctívání Serapis a Isis, v antickém Řecku Asklépios, z jehož svatyně v Epidauru na Peloponésu se od 6. stol. př. n. l. stalo největší poutní místo antiky.¹³ Je však rozdíl mezi nemocí, která v různé podobě postihne v životě víceméně každého jedince a postižením, se kterým už přijde na svět. Pokud okolí nahlíželo na lidi s tělesnou vadou jako na ty, kteří nosí na sobě znamení Božího hněvu, nelze se divit, že mělo obavu z toho, aby stykem s takovou osobou samo nebylo pošpiněno v jeho očích a nepříhodilo se mu něco podobného. Navíc některé společnosti chápaly jedince, kteří nebyli schopni se o sebe sami postarat a být užiteční ostatním, jako přítěž, které je třeba se zbavit. „Rada starších v antické Spartě vybírala z narozených dětí defektní a dávala je svrhovat ze skály, v Aténách se užívaly zvláštní hliněné nádoby na odkládání defektních dětí u cesty a v Římě se na trhu prodávaly koše, v nichž se tyto děti posílaly po řece Tibeře, staří Slované nezůstávali pozadu: u Venedů a Prusů se slušelo příliš staré rodiče a příbuzné uvařit a sníst nebo upálit zaživa, defektní děti otec zabíjel mečem, topil nebo upaloval.“¹⁴ K takovýmto situacím jistě docházelo, ale nelze je zevšeobecňovat a pokládat za pravidla a běžné zvyky. V severských státech a na Islandu byli obyvatelé v dobách extrémních zim a nedostatku potravin nuceni k životnímu rozhodnutí. V těchto kritických mezních situacích šlo o to, zda přežije alespoň silnější část společnosti, nebo celá komunita zahyne. Staří, nemocní či chromí tak byli vydáni smrti.¹⁵ Umírali hladem, aby jejich děti přežili. Jednoznačně říci, že děti obětovali své rodiče, nemůžeme. Rodiče se totiž mohli sami obětovat pro své děti. Obdobně, jako když se po havárii atomové elektrárny ve Fukušimě v roce 2011, hlásili dobrovolně staří lidé, že půjdou pracovat do míst zasažených jaderným zářením místo mladých

¹² NIKLÍČEK, Ladislav. STEIN, Karel. *Dějiny medicíny v datech a faktech*, s. 19

¹³ SCHIERSE, Franz Joseph. *Biblická teologie - christologie*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1992, s.56

¹⁴ BLAŽEK, Bohuslav, ŌLMROVÁ, Jiřina. *Krása a bolest : úloha tvořivosti, umění a hry v životě trpících a postižených*. Praha : Panorama, 1985, s. 40

¹⁵ ÖHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Jinočany: H & H, 2001, s. 237

lidí, u kterých by pobyt ve zdraví nebezpečném prostředí znamenal riziko narození postiženého potomstva.

2.2 Starozákonní doba

„Bůh stvořil člověka, aby byl jeho obrazem, stvořil ho, aby byl obrazem Božím“ (Gn 1,27). „Bůh viděl, že všechno, co učinil, je velmi dobré“ (Gn 1,31). Jak potom porozumět tomu, že se rodí lidé kulhaví, hrbatí, bez končetin, slepí, hluchí a jinak nedokonalí nositelé Božího obrazu? Z teologického hlediska tuto skutečnost vysvětluje Adamův hřích a jeho věčný důsledek. První lidé byli takoví, jaké chtěl Bůh mít. Neposlušnost a víra ve vlastní rozum je však dovedla k odpadnutí od Hospodina, což mělo za následek život, který se rajským nazývat nemůže. V těžkých dobách člověk Hospodina prosí o slitování a pomoc, aby vzápětí na něj opět pozapomněl. Že je postižení z vůle Boží, říká sám Hospodin: „Kdo dal člověku ústa? Kdo působí, že je člověk němý nebo hluchý, vidící nebo slepý? Zdali ne já, Hospodin?“ (Ex 4,11). Je tedy nutné si uvědomit, že postižení lidé jsou zde proto, že tomu tak Bůh chce. Nedává jim však pouze břemeno jejich stavu, ale také se je snaží chránit, neboť zná lidské povahy a ví, že někteří lidé mají sklony ubližovat slabším či se obohacovat na jejich úkor. „Nebudeš zlořečit hluchému a slepému nepoložíš do cesty překážku, ale budeš se bát svého Boha. Já jsem Hospodin“ (Lv 19,14). Hospodin od lidu, který si vyvolil, žádá též humánní jednání k bližním a prokazování morálních kvalit nejen ve vztahu k sobě. Že život postižených ve společnosti nebyl jednoduchý a bylo třeba zajistit jim ochranu, dokládá i jeden z 12 kletbových textů: „Buď proklet, kdo svádí slepce z cesty“ (Dt 27,18). Kletba měla zaručit bezpečnost i na místech, kde by se nenacházel nikdo, kdo by mohl postiženému v okamžiku bezpráví pomoci. Ten, kdo by se chtěl zlého jednání dopustit, je takto předem varován před hněvem Hospodina. Neposlušnému je oznámeno: „Hospodin tě raní egyptskými vředy a boulemi, svrabem a prašivinou, kterou nebudeš moci vyléčit. Hospodin tě raní šílenstvím, slepotou a pomatením mysli.“

O poledni budeš tápat, jako tápe slepý ve tmě“ (Dt 28, 27-28). Hospodin je představen jako trestající. Oslepne-li ten, kdo ubližoval slepému, je Bohem spravedlivě potrestán. Ale co ten slepý, kterému bylo ubližováno? Možná nic špatného nikdy neprovedl. Je tedy trestán nespravedlivě? Možná je trestán za viny otců. Není nespravedlivé být trestán za viny předků? Bůh není nespravedlivý. Jen člověk nemůže nikdy pochopit jeho záměry a musí se spolehnout, že pokud bude jednat správně, může očekávat od Boha pomoc.

S tím, že trpí-li člověk, znamená to, že se musel provinit a utrpení je důkazem jeho hříchu, nesouhlasí Jób. Vždy jednal spravedlivě, vědom si toho, že nespravedlivost je příčinou Božího hněvu. Říká Bohu: „Vím, že proti mně budeš ve střehu, jestliže zhřeším, že nenecháš bez trestu můj přečin. Běda mně, kdybych byl svévolně jednal!“ (Jb10, 13-15). Tento zbožný člověk je podroben takovým zkouškám a takovému utrpení, že proklíná den svého narození (Jb 3,3) a touží po smrti (Jb 3,13). Ale neodpadá od Boha. Chce jít za ním a obhájit se. „Vydal bych se k jeho sídlu, předložil bych mu svou při a plno důkazů by podala má ústa“ (Jb 23, 3-4). Je si jist, že jednal vždy podle Božích přikázání: „Ať mě zkouší, vyjdu jako zlato. Má noha se přidržela jeho kroků, držel jsem se jeho cesty, neodchýlil jsem se, od příkazů jeho rtů jsem neodstoupil, řeči jeho úst jsem střežil víc než vlastní cíle“ (Jb 23, 10-12). Zásadní otázku mu však klade Elihú: „Myslíš si, že je to podle práva říkat: 'Moje spravedlnost převyšuje Boží?'“ (Jb 35,2). A Hospodin se ptá: „Smí se člověk přít se Všemocným? Smí ho kárat?“ (Jb 40,2). Před Bohem si Jób uvědomí svoji bezvýznamnost a s pokorou vyjádří politování nad svými nerozvážnými slovy. Porozumět Božím záměrům člověk nemůže, pokud však v každé situaci zůstane Bohu věrný, bude jím nakonec milostivě přijat.

Pokud Hospodin z nějakého důvodu dopustí, aby se narodil člověk na těle či duchu nedokonalý, udržuje si od něho odstup. „Nepřiblíží se žádný muž s vadou: nikdo slepý nebo kulhavý, nebo se znetvořenou tváří, nebo s některým údem příliš dlouhým, nebo kdo by měl zlomenou nohu nebo zlomenou ruku, nebo hrbatý, nebo zakrnělý, se skvrnou na

oku, nebo postižen svrabem, nebo lišejem, nebo s rozdrčenými varlaty. Nikdo z potomstva kněze Árona, kdo by měl nějakou vadu, se nepřiblíží, aby přinášel ohnivě oběti Hospodinovi. Má vadu, nepřiblíží se, aby přinášel chléb svého Boha. Chléb svého Boha z velesvatých i svatých darů smí jíst. Ale nesmí přistupovat k oponě a nepřiblíží se k oltáři, neboť má vadu, aby neznese světil prostory mé svatyně. Já jsem Hospodin, já je posvěcuji“(Lv 21, 18-23). Proč však má blízkost postiženého znesvěcující účinek? Nabízí se odpověď, že se jedná o člověka, který trpí za viny své či spíše svých předků. Hospodin ho poznamenal viditelným znamením, aby na jeho nehodnost upozornil ostatní lidi. Postižený se stává živoucím dokladem a připomínkou Hospodinova trestu. Každý, kdo se s ním setká, si musí uvědomit, že vztah k Bohu není jen osobní záležitostí. Lásku k Hospodinu a poslušnost musí předávat i svým dětem. Příslušník vyvoleného národa se musí chovat zodpovědně, aby na další generace nedopadl pro jeho viny Hospodinův hněv. Postižení lidé tak byli vyloučeni ze služby Bohu u oltáře, kněžský úřad jim byl zapovězen. Tohoto Hospodinova nařízení však lidé využívali či zneužívali i pro své politické a mocenské cíle. Například Aristobúlos II., který chtěl zbavit trůnu svého bratra Hyrkána II., mu poté, co ho zajal, uřezal uši, aby už nikdy nemohl být veleknězem.¹⁶

Třebaže Hospodin nedovoluje postiženým přiblížit se k jeho oltáři, nezavrhuje je. Jako všechny ostatní lidské bytosti mají právo na život a ochranu. Nadějí pro postižené, utlačované a opomíjené je verš ze Žalmu 148: „Hospodin otvírá oči slepým, Hospodin sehnuté napřimuje, Hospodin miluje spravedlivé“ (Ž 148, 8). Kdo je spravedlivý a žije podle Hospodinových ustanovení, může doufat v jeho milosrdenství a pomoc.

Se zástupným utrpením se setkáváme v souvislosti se služebníkem Hospodinovým. „Hle, můj služebník bude mít úspěch, zvedne se, povznese a vysoko se vyvýší. Jak mnozí strnuli úděsem nad tebou! Jeho

¹⁶ SEGALLA, Giuseppe. *Historické panoráma Nového zákona*. Svitavy: Trinitas, 1998, s. 30

vzezření bylo tak znetvořené, že nebyl podoben člověku, jeho vzhled takový, že nebyl podoben lidem“(Iz 52, 13-14). Znetvořený služebník, „muž plný bolesti, zkoušený nemocemi, jako ten, před nímž si člověk zakryje tvář, tak opovržený, že jsme si ho nevážili“(Iz 53, 3), ponese nemoci a bolesti, nepravosti a nevěrnost druhých. Jeho utrpení má očistit a uzdravit všechny lid. Poznání jeho pravého poslání však není snadné. Lidé viděli, že „je raněn, ubit od Boha a pokořen“ (Iz 53, 4) ale neuvědomili si, že toto zranění, ubití a pokoření mělo postihnout je, jakožto pobloudilé neposlušné ovce, které se rozutekly svému pastýři. Hospodin posílá tedy svého služebníka „ke ztraceným ovcím z domu izraelského“(Mt 15,24), aby „nesl hřích mnohých, Bůh jej postihl místo nevěrných“(Iz 53, 12).

2.3 Příchod Ježíše Krista

Starozákonní pojetí lidského utrpení jako Božího trestu, zástupného trestu či zkoušky se mění nástupem křesťanství, které ve snášení utrpení vidí očišťování lidské duše. „...Ježíš v Matoušově evangeliu činí z praktického nasazení pro potřebné a chudé základní kritérium vstupu do Božího království (Mt. 25, 31-46). Navíc je evidentní, že tomuto rozměru spásy velmi dobře rozumějí i lidé, kteří stojí mimo církve a neobdrželi zatím velkolepý dar víry.“¹⁷

2.3.1 Ježíš – uzdravovatel těla

Kázání evangelia o království bylo provázeno léčením nemocí. Schopnost uzdravování můžeme chápat jako potvrzení výjimečnosti Ježíšovy osobnosti. Ten, který ho poslal, vybavil ho zvláštními dary a schopnostmi. To, co je neuvěřitelné, ale spatřené nyní na vlastní oči, dodává vážnost i tomu, co je neuvěřitelné, ale spatřeno bude, až nastane čas. Ježíšova zvěst jeho zázračnými činy získává na důvěryhodnosti. Slepí musí být uzdraveni, aby viděli. Posedlí zlými duchy musí být

¹⁷ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 176-177

uzdravení, aby jejich slova byla brána vážně. Chromí musí být uzdravení, aby chodili a roznášeli zvěst po zemi. Hluší musí být uzdravení, aby evangelium slyšeli. Němí musí být uzdravení, aby slova o království mohli říkat.

Ježíš léčí dotekem, slovem i na dálku. Petrovu tchýni vyléčil z horečky dotekem ruky. Evangelista Marek líčí způsob, jakým Ježíš uzdravil hluchého a koktavého muže. Vložil mu prsty do uší, plivl, dotkl se jeho jazyka, vzhlédl k nebi, povzdechl a řekl mu: „Effatha“ (otevři se!) (Mk 7, 32-37). Slepého muže vzal za ruku a vyvedl jej z vesnice, plivl mu do očí, vložil na něj ruce a zeptal se ho: „Vidíš něco?“ On vzhlédl a odpověděl: „Vidím lidi choditi, rozeznávám je jen jako stromy.“ Pak mu zas vložil ruce na oči, i prohlédl a byl uzdraven a viděl všechno jasně (Mk 8, 22-25). Prohlédnutí slepého od narození v Janově podání proběhlo takto: Ježíš plivl na zem, udělal ze sliny kaši, přiložil mu tu kaši na oči a řekl mu: „Jdi, umyj se v rybníku Siloe“ (J 9, 1-7).

Lidi uzdravovala hlavně víra, že muž, ke kterému upřeli své naděje, jim opravdu pomůže. A že je víra opravdu to nejdůležitější pro uzdravení, potvrzuje sám Ježíš. Slepec u Jericha ho oslovil: „Pane, ať nabudu zraku!“ Ježíš mu řekl: „Nabud' zraku! Tvá víra tě zachránila“ (L 18, 35-43). Z Lukášova evangelia se dál dozvídáme například o očištění 10 malomocných (L 17, 11-16), uzdravení 18 let zkřivené ženy (L 13, 10-13) či uzdravení vodnatelného muže (L 14, 1-3). Jan přidává osmatřicet let nemocného člověka u Bethzathy, který poslechl Ježíšovu výzvu „Vstaň, vezmi svá nosítka a chod'!“ (J 5, 5-9). Zprávy máme také o uzdravení na dálku. Setníkův sluha (Mt 8, 5-13 či L 7, 1-10) Ježíše o léčení sám nežádal a v okamžiku, kdy se mu ulevilo, třeba ani nevěděl o prosbě svého pána za jeho uzdravení. Podobný případ líčí Jan. Královský úředník prosí v Káni galilejské Ježíše o uzdravení na smrt nemocného syna v Kafarnau (J 4, 43-54). Sluha i syn byli uzdraveni ne svoji vírou, ale vírou svého pána či otce.

2.3.2 Ježíš – uzdravovatel duše

Ježíšovy exorcismy jsou z teologického hlediska velmi zajímavé. Z chování a řeči démonů totiž vyplývá, že jsou si vědomi, kdo stojí proti nim. Duchové znají Ježíše a vědí, kdo je. Na rozdíl od lidí, kteří jsou omezeni svojí pozemskou přirozeností a poznání Pána jim v době, kdy je mezi nimi v lidské podobě přítomen, není dopřáno. Duchové ovládali rozum i tělesné schopnosti svých nositelů. Po vyhnání ducha se tak zlepšil celkový stav člověka. Například němý, posedlý zlým duchem, po exorcismu promluvil (Mt 9, 30). Jiný slepý a zároveň němý a posedlý zlým duchem po uzdravení viděl a mluvil (Mt 12, 22-24). Často postiženého člověka neovládal jediný démon, ale více nečistých duchů. Z Marie Magdalské vyšlo 7 démonů (L 8, 1-3). Celou legii pak měl v sobě člověk žijící v hrobech v krajině Gerazenské (Mk 5, 1-14, L 8, 27-33, u Mt dva posedlí v krajině Gadarenské Mt 8, 28-31). V příběhu Ježíš duchovi nařizuje: „Duchu nečistý, vyjdi z toho člověka!“ Duch se Ježíše ptá a oslovuje ho: „Co nám chceš, Synu Boží? Přišel jsi sem, abys nás trápil předčasně?“ (Mt). „Co mi chceš, Ježíši, Synu Boha nejvyššího? Zapřísahám tě při Bohu, netrap mne!“ (Mk). „Co je ti po mně, Ježíši, Synu Boha nejvyššího? Prosím tě, netrap mne!“ (L). Zlý duch tedy ví, že Ježíš je Syn Boží a proto má nad ním moc, tak jako zlý duch má moc nad člověkem. Celé velké množství duchů se bojí Ježíše, kterého musí poslechnout a prosí, aby mohlo vejít do stáda vepřů a nikoliv do pekelné propasti. Ježíš to duchům dovoluje. Nečistí duchové v nečistých zvířatech naleznou smrt ve vodách.

Evangelisté Marek a Lukáš popisují případ ze synagogy v Kafarnau, kde se Ježíš setkal s mužem posedlým nečistým duchem. Duch na Ježíše křikl: „Co je ti po nás, Ježíši Nazaretský? Přišel jsi nás zhubit? Víme, kdo jsi. Jsi Svatý Boží.“ Ježíš mu pohrozil: „Umlkni a vyjdi z něho!“ I duch musel poslechnout a z muže vyšel k velkému úžasu přítomných: „Co to je? Nové učení s mocí! I nečistým duchům přikazuje, a oni ho poslouchají!“ (Mk 1, 23-28, L 4, 33-36). Duchové se zlobí. Proč se o ně Ježíš stará? Ať je nechá být. Oni by mu neškodili. Vědí, že je mocnější a může je zahubit. Ježíš demony vyháněl, ale nedovoloval jim

mluviti, neboť ho znali (Mk 1, 34). Nečistí duchové, jakmile ho spatřili, vrhali se před ním na zem a křičeli: „Ty jsi syn Boží!“ I přísně jim nařídil, aby to o něm nerozhlašovali (Mk 3,11-12). Proč? Nechce, aby byl prozrazen člověkem ovládaným démonem, tj. bláznem, z jehož úst i pravda zní jako bláznovství? Či jen odbývá duchy, aby rychle zmizeli a zbytečně nediskutovali? Nebo ještě nenastal pravý čas k jeho poznání? A byl si Ježíš vůbec vědom svého poslání v celém rozsahu? Vždyť nedbá prosby o záchranu posedlé dcery kananejské ženy. Odbývá ji: „Byl jsem poslán jen k ztraceným ovcím z domu izraelského“. Hovoří s ní jako příslušník vyvoleného národa dokonce urážlivě, když cizí lid přirovnává ke štěnatům. Pes byla hrubá nadávka člověku, který byl v opovržení.¹⁸ Matka usilující o záchranu dítěte se však nedala a Ježíš nakonec její přání splnil (Mt 15, 22-28, v podání Marka je žena Řekyně - Syroféničanka Mk 7,24-30).

Plnou moc k vypuzování zlých duchů a léčení všech chorob od Ježíše dostali i jeho učedníci (Mt 10, 1, L 9,1, Mk 6, 7-13.). Ovšem v některých případech byla jejich snaha marná. U Lukáše čteme o synkovi, ze kterého učedníci nedovedli vyhnat ducha. „Hle, duch se ho zmocňuje, najednou křičí a lomcuje jím, až vypouští pěnu ... stěží od něho odstupuje a umoňuje ho ... Ježíš pohrozil tomu nečistému duchu, vyléčil dítě a odevzdal je otci“ (L 9, 37-42). Proč se to nezdařilo učedníkům, uvedený evangelista neříká. Od Matouše, který líčí uzdravení náměsíčníka se důvod dozvídáme: Ježíš mu pohrozil a démon z něho vyšel, učedníci ho vypudit nemohli pro nedostatek víry (Mt 17, 14-20). Marek o neúspěchu učedníků při exorcismu píše v souvislosti s uzdravením syna, jenž má ducha němého. Ježíš pohrozil duchu nečistému: „Duchu němý a hluchý, já ti přikazuji, vyjdi z něho a nikdy už do něho nevcházej!“ Vyšel s křikem a prudkým lomcováním, a hoch zůstal jako mrtvý, takže mnozí mysli, že zemřel. Ale Ježíš jej uchopil za ruku a zvedl jej; i vstal. A na dotaz učedníků, proč ducha nemohli

¹⁸ Konstatováním „Ale i psi přicházeli a lízali mu vředy.“ zdůrazňuje evangelista ubohost žebráka Lazara odvrženého na okraj lidské společnosti (L 16, 20-21). Potupnou smrt královny oznamuje Hospodin skrze Elijáše Tišbejského: „Na dílu pole v Jizreelu budou psi žrát tělo Jezábely!“ (2Kr 9, 36), či konec domu Achabova slovy: „Kdo země Achabovi ve městě, toho sežerou psi a kdo země na poli, toho sežere nebeské ptactvo.“ (1Kr 21, 24)

vypudit oni, odpověděl: „Tento duch nemůže vyjíti ničím než modlitbou“ (Mk 9, 17-29). Poněkud záhadná odpověď. Vždyť Ježíš sám ducha vyhnal slovem – příkazem. Stejně patrně exorcismus prováděli i učedníci. O modlitbě se při popisování Ježíšových exorcismů novozákonní evangelia nezmiňují. Nezdary učedníků nejspíš opravdu pramení v nedostatku víry, jak uvádí Marek. Jejich víra byla slabší, než síla démona. A někteří démoni byli opravdu silní, což dosvědčují farizeové, kteří nevěří, že vyhnat je, je v silách samotného člověka. Nařknou Ježíše, že demony vypuzuje mocí Belzebuba, vládce démonů (Mt 12, 22-24, L 11, 14-20). Jeruzalémští zákoníci k tomu dodávají, že je sám posedlý Belzebulem (Mk 3,22). Ježíš se brání: „Jestliže satan vypuzuje satana, jest rozdělen proti sobě. Jak může obstát jeho království? Jestliže já vypuzuji demony mocí Belzebubovou, čí mocí je vypuzují vaši synové? Ale jestliže já vypuzuji demony Duchem Božím, tedy na vás přikvapilo království Boží. Jak může kdo vejíti do domu siláka a uloupiti jeho statky, když by napřed toho siláka nesvázal? Potom může vyloupiti jeho dům“ (Mt 12, 26-29).

2.3.3 Postoj společnosti k Ježíšovým skutkům

Uzdravování všeobecně bývá považováno za dobrý skutek. Proč jím tedy Ježíš tolik popouzel náboženské představitele? Nahlédněme do Nikodémova evangelia (Akta Pilátova).¹⁹ Velekněží a Židé šli k Pilátovi, aby Ježíše obžalovali. „Máme zákon, že nesmíme nikoho v sobotu uzdravovat, ale on zlými skutky uzdravoval v sobotu mrzáky, hrbáče, a lidi s odumřelými údy, slepce a ochrnuté, hluché i lidi posedlé demony.“ Pilát: „Jestli uzdravuje nemocné, nedělá nic zlého.“ Židé: „Kdyby slušně léčil, nebylo by to nic zlého, ale on léčí pomocí magie a ovládá demony.“ Pilát: „Uzdravovat choré není nic ďábelského, ale dar Boží.“ Celý problém tedy tkví v tom, že si Ježíš dovolil léčit v sobotu. Ukazoval na nesmyslnou interpretaci Zákona, jehož slova a

¹⁹ *Nikodémovo evangelium (Akta Pilátova a Kristův sestup do pekel in: Neznámá evangelia (Novozákonní apokryfy I). Uspořádali Jan. A. Dus, Petr Pokorný. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o., 2003, s. 325*

hlavně výklad vzniklý tradicí, se stal pro strážce náboženské čistoty zcela svatým a posvátným a musel se bez výjimky dodržovat.

Ježíšovy úspěchy při exorcismech se staly věhlasnými. Byl považován za člověka, který má nad démony moc a toho využívali i další exorcisté, kteří vykonávali obřad jeho jménem. Učedníci svému mistrovi žalují: „Pane, viděli jsme člověka, jenž tvým jménem vypuzoval démony a bránili jsme mu, protože s námi nechodí.“ Ježíš jim řekl: „Nebraňte mu! Neboť kdo není proti vám, je s námi“ (9, 49-50). Ježíš v něm neviděl konkurenci jako jeho žáci. Apoštol Pavel v epištole Filipským píše: „Nehleďte jen každý na vlastní zájem, ale každý také na zájem druhých“ (F 2, 4). Každý, kdo bojuje proti zlu, je vítán. A Ježíšovo jméno je mocnou zbraní. „Proto jej také Bůh povýšil, udělil mu jméno nad každé jiné jméno, aby se před jménem Ježíšovým skláněno každé koleno bytostí nebeských, pozemských i podzemních, a aby každý jazyk vyznával, že Ježíš Kristus je Pánem, k slávě Boha Otce“ (F 2, 9-11).

2.4 Doba křesťanství

Ježíš poslal své učedníky šířit zvěst o království a uzdravovat. Jádrem této zvěsti je láska k Bohu a služba bližnímu, třeba znetvořenému, chudému, nuznému. Každý je každému bratrem a v každém je Bůh přítomen. Skrze Ježíše bude každý spasen a uzdraven. „Je jeden lékař tělesný i duchovní, zrozený i nezrozený, vtělený Bůh, ve smrti pravý život, i z Marie, i z Boha, nejdřív trpící, potom netrpící, Ježíš Kristus, náš Pán.“²⁰ Ke správnému pochopení idey křesťanství je třeba si uvědomit, že léčení nelze chápat jen ve smyslu zbavení se fyzických obtíží. „Léčení Kristovo znamená lidské uzdravení v jádru, uzdravení samotného zraněného kořene lidského bytí.“²¹ Nemoc a smrt

²⁰ *Listy Ignatia Antiochijského in: Spisy apoštolských otců.* Praha, Kalich, 2004, s. 119

²¹ SALAJKA, Milan. *Rozhovory o duchovní práci v církvi.* Praha: Blahoslav, 1977, s. 90

nejsou odstraněny z života lidí, ale jak dále uvádí M Salajka, „Spasitel je zbavil démonické moci a naplňuje spásným smyslem. K totálnímu uzdravení nedojde v této epoše.“²²

2.4.1 Směr askeze

„Pamatujte, mé děti, na to, co vám říkal můj bratr a komu vás svěřil. A uvědomte si, že když se vzdáte tohoto nečistého obcování, stanete se chrámy svatými a čistými, a přitom budete zbaveni mnoha zjevných i nezjevných útrap a bolestí a nebudete mít starosti o živobytí a o děti – to jsou věci, které nakonec stejně nutně vezmou za své! Naopak, pokud budete mít hodně dětí, kvůli nim se z vás stanou zloději a hrabivci, budete odírat sirotky a utlačovat vdovy, a takovým jednáním na sebe přivoláte nejtěžší tresty. Mnoho dětí také bývá postižených, dotírají na ně démoni – někdy zjevně, jindy neviditelně: mohou mít epilepsii, mohou být ochrnutí, mrzáci, hluší, němí, duševně mdlí, šílení. A pokud budou třeba i zdraví, nevyvedou se a budou vyvádět všelijaké špatnosti a ohavnosti: nachytají je při cizoložství, dopustí se vraždy, krádeže nebo smilstva, a to všechno vás bude moc trápit! Když mne ale poslechnete a budete uchovávat své duše čisté pro Boha, budete mít děti živé, kterých se tato neštěstí a vady ani nedotknou, vy budete bez starostí a povedete klidný život beze smutku a úzkostí. Budete čekat na onu svatbu neposkvřenou a pravou, a budete pak na ní svatebními hosty, kteří vejdou do svatební síně naplněné nesmrtelností a světlem.“²³

Pán Ježíš v podobě Judy Tomáše v apokryfním Příběhu svatého apoštola Tomáše promlouvá k ženichovi a nevěstě. Nabádá je k tělesné zdrženlivosti, aby chrámy jejich těl nebyly pošpiněny a znesvěceny. K manželské zdrženlivosti jsou ženy apoštoly na misijních cestách nabádány, zdá se, zcela cíleně. Misionáři se nezaměřují jen na mladé

²² SALAJKA, Milan. *Teologie a praxe církve*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2000, s. 73

²³ *Skutky Tomášovy* in: *Příběhy apoštolů (Novozákonní apokryfy II)*. Uspořádal Jan. A. Dus. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o., 2003, s. 365

nezkušené dívky, ale zvěst a učení předkládají ženám bez rozdílu věku a stavu. A nalézají u nich odezvu. Vdané ženy se nezdráhají odřeknutí manželských radovánek, aby se chrám těla stal znovu čistým.

Chování žen, které uvěřily, se samozřejmě stává nepochopitelným pro jejich okolí. Manželé žasnou a diví se. Náhle je narušen řád, ve kterém spolu muž a žena od nepaměti žili. Po vyslechnutí radostné zvěsti od nějakého cizího muže, který doputoval do jejich města, je ještě včera spokojený manželský život dnes v troskách. Víra právě uvěřivších žen je silná. Jak dlouho jim vytrvá? Vráti se vše zpět, až z jejich blízkostí zmizí charizmatický apoštol? Nebo spolu manželé budou až do smrti žít jako bratr a sestra? Což ztratily ženy lásku ke svým mužům? Nikoliv. Některé možná po mnohaletém soužití po svých mužích příliš netoužily, ale pro mladší a zamilované bylo odříkání stejně těžké, jako pro jejich protějšky. Ovšem byly si vědomy ceny své askeze a tím ji snášely lépe.

Apoštolé však neponechávali nic náhodě. Co kdyby dívka přece jen podlehla svodům? Řekne si, že vdané ženy se se svými muži dříve běžně veselily. Jejich těla se však nyní odříkáním budou znovu očišťovat a stanou se chrámy stejně svatými jako chrámy panen. Takže podlehnutí by vlastně bylo možné dodatečně účinným pokáním napravit. Pán Tomášovými ústy tedy poukazuje na další důsledek manželských radovánek. Děti líčí jako příčinu všech budoucích soužení a neštěstí. Používá silné, leč pravdivé argumenty. Ano, některé děti se rodí postižené. Ano, některé děti se opravdu nevyvedou. Ano, některé děti jsou příčinou velkého trápení rodičů. V temných barvách je vykreslená neradostná budoucnost, která čeká ty, kteří mají děti, oproti bezstarostnosti a radosti těch, kteří se věnují cele Bohu. Hlavním důvodem tělesné zdrženlivosti tedy je, aby se nenarodilo dítě. Mateřská láska je mnohem silnější než manželská. Žena pro dítě udělá vše. I pro dítě, které je nemocné či postižené, miluje a chrání i toho nezvedence, který vyvádí špatnosti a ohavnosti. Spílá mu, snaží se ho napravit, ale neodvrhne ho. Dítě s postižením či nezvladatelné vyžaduje opravdu hodně péče a starostlivosti. Je třeba mu věnovat mnoho času a úsilí.

Apoštol dává za příklad právě ty těžké případy, které zaměstnají ženu natolik, že místo soustředění na duchovní život se zabývá zcela „přízemními“ rodinnými záležitostmi spojenými s chodem domácnosti a péčí o potomky. Právě narozené dítě svým pláčem rychleji přivede matku z duchovních sfér do pozemské reality, než manžel či milenec dlouhodobým přesvědčováním, nátlakem, výhrůžkami či dokonce násilím.

Těžko se hluboce vnořit do modliteb, těžko se duchovně rozvíjet, když je soustředění rozptylováno sledováním, jestli dítěti nehrozí nebezpečí nebo nedělá něco, co nemá. Žena bdící nad svým dítětem stěží hledá síly k bdění pro Boha. Dítě potřebuje k růstu správnou a vydatnou stravu, kojící žena nebude trápit své tělo posty. O síle mateřské lásky věděl apoštol. Jedině žena, která o děti nepečuje, se může plně oddat Bohu.

Netřeba se podívat či pohoršovat nad výzvami k askezi v době apoštolské. Misionáři přece na svých cestách hlásali radostnou zvěst o Božím království, jehož příchod očekávali v brzké době. Zbývající čas je nutno trávit pokáním, obrácením se k Bohu. Je logické, že pokud by všichni lidé jejich výzvy poslechli a řídili se jimi, lidstvo by záhy vyhynulo. Možná, že čím méně by na zemi zůstávalo živých lidí v těle, tím rychleji by se přiblížil druhý příchod Pána. Naštěstí tento směr nenalezl všeobecnou podporu a křesťanství se mohlo šířit nejen plošně, ale i časově dalšími generacemi až do našich a doufejme i budoucích dob. A to přesto, že stejně jako v dobách dřívějších, tak i nyní se rodí děti postižené psychicky či tělesně, zjevně či neviditelně.

2.4.2 Směr charity

Jedním ze základních charakteristických rysů rozvíjejícího se křesťanství byla bratrská láska ke strádajícímu bližnímu. Ve Vavřincově příručce jsou skutky milosrdenství definovány jako almužna, k jejímuž rozdávání Ježíš nabádal. „Almužnu nedává jen ten, kdo poskytne lačnému jídlo, žíznivému nápoj, nahému oděv, pocestnému přístřeší, prchajícímu úkryt, nemocnému nebo uvězněnému

návštěvu, zajatci výkupné, nemohoucímu oporu, slepému doprovod, samotnému útěchu, churavému léčbu, bloudícímu správný směr, tážícímu se radu a cokoliv nezbytné potřebnému, ale i ten, kdo dá odpuštění hřešícímu.“²⁴ Almužna poskytnutá v celé této šíři znamenala pro postiženého ulehčení utrpení, které prožíval v každodenním životě. Zvěst o Božím království však přinášela i otázky, jak bude vypadat všeobecné vzkříšení na konci věků. Budou vzkříšeni i lidé tělesně postižení a v jaké podobě? Vavřinec odpovídá: „Všechna zrůdnost a nedokonalost bude ve vzkříšení napravena. Nelze popřít, že vzkříšení budou i znetvoření lidé, protože se rodí a žijí, i když brzo umírají, ale zároveň nelze věřit, že budou vzkříšeni takto, a ne spíš tím způsobem, že příroda bude opravena a vylepšena.“²⁵ Soma pneumatika – duchovní tělo, o kterém hovoří apoštol Pavel - nebude vykazovat žádné anomálie, které může mít lidské tělo v pozemském životě. Postižení přijdou do Božího království zdraví. Almužna je nadějí pro život dočasný, evangelium pro život věčný. Nemoc byla křesťanstvím považována za jakousi „milost boží“. Člověk jí byl Bohem vyznamenáván, aby si odpykával svá provinění a byl veden k pokoře. Pomoc postiženému člověku byla zároveň svědectvím lásky k bližnímu a byla považována za skutek milosrdenství. O otázkách zdraví a nemoci rozhodoval Bůh, jeho vůle. O případnou pomoc, zpravidla přímluvou, byli žádáni též někteří ze svatých.²⁶

Od počátků svého působení jednotlivé církevní sbory uskutečňovaly pomoc potřebným. Rozdělovaly potraviny, ošacení a peníze sirotkům, vdovám, nemocným, poutníkům, invalidům, vězňům, chudým. Tato charitativní činnost postupně získávala na organizovanosti a specializovanosti. U katedrál byla od 4. století biskupy zřizována zařízení, ve kterých byla péče potřebným poskytována. Jednalo se především o špitály, sirotčince, chudobince, nalezince, hospice pro poutníky.²⁷ Mezi významné církevní představitele, kteří se charitativní

²⁴ AUGUSTIN, Svatý. *Katechetické spisy*. Praha: Krystal OP, 2005, s. 122

²⁵ AUGUSTIN, Svatý. *Katechetické spisy*, s. 130

²⁶ NIKLÍČEK, Ladislav. STEIN, Karel. *Dějiny medicíny v datech a faktech*, s. 33

²⁷ SALAJKA, Milan. *Teologie a praxe církve*, s. 105

činnosti věnovali s velkým nasazením, patřil např. konstantinopolský biskup Jan Zlatoústý, v jehož době charitativní struktury církve živily denně 3.000 osob.²⁸ Pomoc v tomto rozsahu byla možná jen díky tomu, že finanční prostředky a majetek kostelům věnovali věřící ze všech vrstev obyvatelstva, chudší, bohatí, panovníci. Kromě příspěvků do kostelních pokladnic a pořádání zvláštních sbírek u bohatších věřících, odevzdávali do mešních sbírek první křesťané též peníze ušetřené za jídlo v době půstu.²⁹ Křesťanská víra tak od 4. století začala spojovat společnost rozdělenou sociálními rozdíly. Pomoc a péči nacházeli nemocní a postižení také v kláštorech, které se stávaly středisky vzdělanosti i v oborech lékařských. Lékařství stálo po staletí plně na půdě církve a lékařská, nemocniční i pečovatelská služba se odehrávala pouze v kláštorech.³⁰ Mniši, kteří v nich pečovali o nemocné bratry či příchozí, si předávali znalosti léčivých účinků bylin, které na klášterních pozemcích pěstovali i znalosti některých lékařských postupů. Od 12. století se pak péči o postižené začínají věnovat také laická bratrstva, zakládají útulky pro slepce, domy pro choromyslné či leprosária. Na počátku vzniku špitálních řádů zpravidla bývalo uzdravení některého ze zakladatelů, či jeho rodinných příslušníků, které bylo považováno za zázračné vzhledem k beznadějnosti stavu nemocného. Jako příklad možno uvést špitální řád antonitů. Jako výraz díků za zázračné uzdravení svého syna trpícího nevléčitelnou chorobou kůže, vystavěl jeho otec Gaston u Vienne kostel sv. Antonína se špitálem, kde se s ostatními členy špitálního bratrstva, které založil, věnoval péči o choré.³¹ Členové špitálních řádů viděli v nemocném trpícího Krista. Pojíмали proto službu nemocnému jako službu Kristovi. „Služte ubohým a nemocným jako služebníci svého Pána“³² je jedno z ustanovení Suverénního vojenského a špitálního řádu sv. Jana Jeruzalémského z Rhodu a z Malty, který se

²⁸ MESSINA, Rosario. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, s. 57

²⁹ ŠMERDA, Hynek. *Křesťanská charita v běhu věků.*, s. 42

³⁰ ŘÍHOVA, Milada. *Středověký lékař*. in: *Člověk českého středověku*. Martin Nodl, Šmahel František (edd.). Praha: Argo, 2002, s. 325

³¹ BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. 2.díl/1.sv., *Řeholní kanovníci*. Praha: Libri, 2003, s. 149

³² BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích*. 1. díl, *Řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2000, s. 23

věnoval nejen vojenské obraně Svatého místa, ale jeho rytířská ochrana a služba patřila též ubohým a potřebným.³³ Tento řád zřídil svůj špitál také v Praze.³⁴ „Nemocný se stává pánem a patronem nemocnice, má se mu sloužit s láskou, přívětivě, něžně a oddaně. Znovuobjevení Kristova lidství, úcta k němu.“³⁵

Vedle opravdu potřebných se však objevují i lidé, kteří na milosrdenství parazitují. Žebráci si uvědomovali, že více soucitu vzbuzují tělesně postižení lidé, kterým se pro jejich neschopnost vlastní obživy dostává větší almužny. Proti žebrákům, kteří předstírali slepotu a hluchotu, nebo kteří si ovazovali údy červenými hadry, ostře z kazatelny brojil Jan Rokycana: „Volají, úpějí bez studu, aby jim dali, uzříš, an s pytlíky běhají; nemáme hrachu, slanin, krup, maku, vše vymluví a troup – silný bude.“³⁶ Od 15. – 16. století se v oblasti budování a provozování nemocnic angažují také městské rady a představitelé světské moci. Jiřího z Poděbrad tak vyzývá Pavel Žídek k založení ideálního městského špitálu, ve kterém by bylo mimo jiné zřízeno zvláštní oddělení pro duševně choré.³⁷ „Ošetřování už nebylo pokládáno za věc lásky, ale za úkol a povinnost státu. Nemocný už není Kristovým bratrem, ale občanem a subjektem práv. Hmotný zájem, zisk, začíná převažovat nad láskou.“³⁸ V oblasti poskytování zdravotní péče se do popředí dostávají odborně studovaní lékaři, úloha duchovních spočívá v dodávání útěchy. Ta byla nemocným poskytována přímo na místě. Bylo pamatováno i na nepohyblivé pacienty, kteří nemohli vstávat z lůžek a docházet do špitální kaple. Oltáře proto stávaly v místnostech s lůžky a každý den se u nich sloužila mše svatá.³⁹ V 16. století vznikají také první specializované ústavy pro choromyslné. A třebaže souvislost duševní poruchy s onemocněním mozku nachází už

³³ Johanité i v dnešní době provozují zdravotnická a sociální zařízení po celém světě

³⁴ Řád byl do Prahy uveden před rokem 1169, špitál zřídil v rámci své komendy u malostranského konce mostu přes Vltavu. SVOBODNÝ, Petr. HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999, s. 11

³⁵ MESSINA, Rosario. *Dějiny charitativní činnosti*, s. 88

³⁶ ŠMAHEL, František. *Lidé na okraji* in: *Člověk českého středověku*, s. 462

³⁷ SVOBODNÝ, Petr. HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Pražské špitály a nemocnice*, s. 16

³⁸ MESSINA, Rosario. *Dějiny charitativní činnosti*, s. 99

³⁹ OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku* s. 94

v 15. století profesor Felix Plater,⁴⁰ církevní představitelé stále považují šílenství za posedlost a z tohoto svého stanoviska neustupují. Nemocní bývali drženi ve sklepích v naprosto nedůstojných podmínkách, často spoutaní řetězy. Léčení spočívalo hlavně v zařikávání a exorcismech.⁴¹ Zatímco v některých kulturách⁴² jsou duševně nemocní lidé pokládáni za posedlé dobrými duchy a je jim přisuzována schopnost předvídání budoucnosti, v Evropě byli převážně pokládáni za posedlé zlými duchy, případně bývali nařčeni z čarodějnictví. Člověku, který se nezvykle chová či má nějakou fyzickou anomálii, může být přiřítána nadpřirozená moc, schopnost škodit či pomáhat. V téměř každé obci se bylo možno setkat se slabomyslnou či jinak postiženou bytostí.⁴³ Za běžných okolností žila ve své rodině a okolí, které ji znalo, jí bralo takovou, jaká je. Mohla vzbuzovat lítost nebo odpor. Největším příkořím, kterého se postiženému člověku dostalo, tak byly posměšky či škodolibosti od dětí. V dobách společensky či nábožensky vypjatých však docházelo k tomu, že byl hledán původce neštěstí, které obec či zemi postihlo a pozornost se obracela především na lidi s tělesnou vadou.⁴⁴ Jejich zvláštní vizáž bývala dávána do souvislosti se spolčením s temnými silami. Udání takových lidí inkvizičním orgánům církve mívalo často jako základ osobní spory obyvatel jedné obce, ovšem konce byly hrůzné a tragické. Při použití práva útrpného lidé přiznávali vše, z čeho byli obviňováni, aby zbaveni nelidských muk. Toto přiznání je však zpravidla dovedlo přímo na popraviště. Příkladem může být případ Jakuba Kulhavého, který jsa mistrem popravním tázán, na trápení vyznal: „Naváděl ho otčím Jan Hadr, vodu ze tří studnic naléval na křižovatky, aby koně a lidé, kteří je přejdou schli, tutěž vodu lil Janu Soukupovi mezi vrata, aby dobytek, který ji přejde mřel. Tělo Boží zachoval na Květnau neděli, do šátku je z ust vzal a vložil do díry do žlabu v Litohlavech u

⁴⁰ CHADIMA, Martin. *Charitativní péče – Dějiny a současnost*, Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 107

⁴¹ CHADIMA, Martin. *Charitativní péče – Dějiny a současnost*, s. 106

⁴² Především u přírodních národů v Africe, nebo u indiánských kmenů v Jižní nebo Severní Americe.

⁴³ ŠMAHEL, František. *Lidé na okraji in: Člověk českého středověku*, s. 462

⁴⁴ DELUMEAU, Jean. *Strach na západě ve 14. -18. století : obležená obec ; 2., Vládoucí kultura a strach*. Praha : Argo, 1997, s. 223

Tománka, aby kobyly čistě jedly. Práškem z viselce Krejcara, koně obmejšval, s otčímem kradl ve mlejně Podhorním. A měl při sobě koření, když krad, že ho žádný nemohl uhlídati. ... A když týž Kulhavý kradl, že koření užíval nějakého vlasatého a po něm velmi smělý byl, tak říká: „Pomoz, čerte, ďábel, odříkám se Pána Boha. A ať nás nevidí! Pro takové skutky jest ortelován tak, že hnáty mu zlámány, do kola vpleten a s tím kolem na hranici za živa spálen. A tak v tom vyznání umřel. Ve čtvrtek po Rozeslání Apoštolův Páně. Anno 1591.“⁴⁵ Temná období v životě lidí i v dění ve společnosti se střídají se světlými. 18 století jako doba osvícenství přináší pokrok i v pohledu na postižené a v péči o ně. Nově vznikající ústavy pro hluchoněmé a slepé mají za úkol nejen postarat se o jejich základní životní potřeby, ale i o samostatnost a vzdělanost prostřednictvím speciální výuky. Rovněž k duševně chorým se začíná přistupovat jako k lidským bytostem. Přispělo k tomu zrušení zákona o čarodějnictví Marií Terezií v roce 1755 a osvícenský přístup Josefa II., který vydal tzv. direktivní pravidla⁴⁶ pro zřizování sociálních ústavů. Systém zdravotních a sociálních ústavů v rakouské monarchii zahrnoval všeobecné nemocnice, porodnice, nalezince, sirotčince, chorobince a ústavy pro choromyslné. Finanční prostředky a budovy získával panovník rušením některých klášterů. Ústav pro pomatené tak vznikl například v bývalém klášteře sv. Anny v Brně.⁴⁷ Vedle sebe fungovaly ústavy státní i církevní. Z těch zřizovaných státem či obcemi se však postupně s rostoucí sekularizací vytrácela duchovní péče a dnes již zcela převládá vědecké určení a léčení nemoci, terapie je založená na poznání fungování tělesné schránky a projevů člověka. V. Smékal tento přístup charakterizuje ve stati *Víra v osidlech postmodernismu*: „Osvícenstvím zrozená a modernitou podporovaná sekularizace stále ještě

⁴⁵ *Kniha černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630 : s přílohou pozdějších čarodějnických procesů. K tisku připravil, úvod zprac. a graf. upravil Petros Cironis. Rokycany : Státní okresní archiv, 1994 s. 50-52*

⁴⁶ *Direktiv-Regeln zur künftigen Einrichtung der hiesigen Spitäler und allgemeinen Versorgungshäuser z 24.5.1781,*

⁴⁷ Ústav byl založen v roce 1784. CHADIMA, Martin. *Charitativní péče – Dějiny a současnost. Hradec Králové: Gaudeamus, 2007, s. 107*

nezadržitelně prostupuje lidské myšlení a svým sensualismem a racionalismem vytěsňuje Boha do mezer ve vědeckém obraze světa a nejráději by omezila jeho působení jen na útěchu slabých a nevléčitelně nemocných.⁴⁸ I tento přístup k víře uznává, že Boží útěcha je pro trpící potřebná. Nelze totiž zapomínat na jednotu těla a duše. Nemůže přebývat zcela zdravá duše v nemocném těle ani chorá mysl ve zcela zdravém těle. Do veřejných ústavů a nemocnic docházejí duchovní různých křesťanských církví,⁴⁹ a třebaže je jejich působení omezeno časovými možnostmi či nedostatkem soukromí při rozhovorech s věřícími, kteří leží na vícelůžkových pokojích, duchovní péče, kterou poskytují, může napomoci ke zlepšení psychického stavu pacientů, což v důsledku může vést i ke zlepšení stavu fyzického. Samozřejmě, že o duchovní potřeby lidí ve zdravotnických zařízeních a ústavech péče o postižené spravovaných církevními organizacemi bývalo a je postaráno lépe a systematicky. Péči řádových bratrů či sester si však nelze idealizovat. Mladí lidé, kteří chtějí pečovat o druhé a pomáhat jim, studují zdravotní školy nebo sociální obory. Do řádů vstupují lidé, kteří chtějí svůj život zasvětit Bohu a odřekli se světského života. Modlitby, rozjímání, liturgie, řádové společenství se stalo jejich novým světem. I do tohoto světa však patří povinnosti a práce jako zdroj finančních prostředků. Jestliže se příslušná řehole zabývá charitou, sociální péčí či zdravotnictvím, čeká mnichy či jeptišky práce v těchto oblastech. Nabízí se přirovnání k hostinskému z podobenství o milosrdném Samaritánovi.⁵⁰ Samaritán zraněnému bližnímu poskytl první pomoc a dopravil ho do hostince, kde mu zaplatil následnou péči. Můžeme spekulovat, jak hostinský o bezmocného dále pečoval. Patrně mu poskytl lůžko, stravu a občasné převázání ran. Musel se starat o celý

⁴⁸ SMÉKAL, Vladimír. *Víra v osidlech postmodernismu* in: *Evropa mezi vědou a vírou : sborník textů přednášek a příspěvků k tématu Evropa mezi vědou a vírou : hledání nové konfigurace*. Uspoř. Milan Klapetek. Brno : Centrum vzdělávání a poradenství, 2001, s. 164

⁴⁹ Pacient má právo při poskytování zdravotních služeb přijímat ve zdravotnickém zařízení lůžkové nebo jednodenní péče duchovní péči a duchovní podporu od duchovních církví a náboženských společností registrovaných v České republice nebo od osob pověřených výkonem duchovenské činnosti (dále jen „duchovní“) v souladu s vnitřním řádem a způsobem, který neporušuje práva ostatních pacientů, a s ohledem na svůj zdravotní stav, nestanoví-li jiný právní předpis jinak; návštěvu duchovního nelze pacientovi odeprít v případech ohrožení jeho života nebo vážného poškození zdraví, nestanoví-li jiný právní předpis jinak. § 28 článek (3) Zákona č. 372/2011 Sb. o zdravotních službách a podmínkách jejich poskytování (zákon o zdravotních službách).

⁵⁰ L 10,29-37

provoz hostince, který byl jeho zdrojem obživy a jistě nevysedával u lůžka zraněného a nebděl u něho po nocích. Péče spočívala v poskytnutí základních životních potřeb materiální povahy. Stejný přístup k pacientům býval ve špitálech a ústavech. Přísné řády řeholí se odrážely i v přístupu k chorým a postiženým, kterým bylo poskytováno lůžko, strava, případně lékařská péče a slovo Boží při bohoslužbách, na kterých byla účast povinná. V zařízeních panoval pevný řád a disciplína.⁵¹ Péče sester byla odosobněná práce, na individuální lidský přístup k pacientům se nehledělo, dělat jim společnost u lůžka bylo nemyslitelné. „Miluj svého Pána Boha z celého srdce, celou duší, celou silou i celou myslí a svého bližního jako sebe“ (L 10,27). Sestry se dobrovolně a poslušně podřídily svému řádu. Stejný přístup tedy očekávaly i od svých bližních nemohoucích. Těm nezbývalo, než se poslušně režimu v zařízení podříditi také. A bylo to vlastně dobrovolně, neboť měli na výběr i možnost živořit v bídě a psát vrchnosti prosebné žádosti o milodary.⁵² Vesměs se totiž jednalo o osamělé a nemajetné osoby. Finančně zajištění postižení si mohli zaplatit domácí pečovatele a nespolehali na charitu církve.

2.5 Psychicky nemocný člověk

Těžké životní podmínky zpravidla čekaly na lidi postižené duševní chorobou. U východních křesťanů byli zařazováni mezi světce, tzv. jurodivé.⁵³ Přispěla k tomu ortodoxní tradice, v níž se „přímé působení

⁵¹ SVOBODNÝ, Petr. HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Pražské špitály a nemocnice*, s. 23

⁵² „Vaše Knížecí Jasnosti! V nejchlubzí uctě podepsaná osmělují se Vaší Knížecí Jasnosti prositi o milostivou podporu. Jsem 78 let stará věkem tou měrou sešlá že jest mi naprosto nemožno jakoukoli práci konati. Mimo to jsem úplně slepá tak že bez cizí pomoci sotva z místa na místo pohybovati se mohu, abych k urazu nějakému nepřišla. Poněvadž odnikud žádné podpory se mi nedostává dovolují se obrátiti se na Vaší Knížecí Jasnosti spokornou o nějakou almužnu Bůh milosrdný budiž Vám a Vaší jasné Knížecí rodině štědrým odplatitelem. Vlkava II března 1902 Kateřina Krupková.“

„V uctě podepsaný Jan Váměstek, dlouholetý dělník v různých pracích při statcích Vaší Jasnosti, nyní již takřka úplně neschopný k vykonávání jakých koliv práci a v bídě postavený, přichází s uctívou žádostí před Vaší Jasností, by nad ním ruka štědrosti zavřena nebyla a jemu z milosti jaká koliv almužna udělená byla, za kterouž již předem tisíckrát „zaplat Bůh“ volá. V uctě podepsaný Jan Váměstek. V Loučení 12/V 1902.“

Dvě z žádostí o podporu adresované Jeho Jasnosti knížeti Pánu Alexandru Thurn Taxisu v Loučení. Z účetních dokladů vyplývá, že obvyklá výše milodaru byla 5-6 korun a žadatel či jeho zástupce jeho přijetí stvrdil podpisem. Účetní složka s dokumenty je v současnosti uložena na státním zámku Hořovice.

⁵³ CHADIMA, Martin. *Charitativní péče – Dějiny a současnost*, s. 106

Přímluvce v křesťanském společenství pozoruhodně projevuje dvěma typy postav „nesoucích Ducha“: je to „starec“, duchovní otec, a blázen v Kristu.⁵⁴ Ovšem v západní evropské civilizaci bývali pokládáni za posedlé demony a zlými silami.⁵⁵ Jako kdysi lidé přiváděli posedlé k Ježíšovi, aby je uzdravil, se stejnou žádostí se později obraceli na apoštoly a jejich následovníky. Průběh exorcismu líčí například legenda ze života sv. Prokopa: „Těch časův také byl jeden člověk, v němžto zlý duch biele, přiveden k svatému Prokopu, zdali by mu svatý Prokop pomohl. Tehda diábel vzvola a řka: „Co já tobě čini, Prokope? Proč mě odtadto honíš?“ To řek diábel, i počě tiem člověkem hrozně lomoziti. Tehda svatý Prokop tomu člověku postiti se prikázal, poručiv ho jednomu bratru; i jal se také svatý Prokop sám zaň postiti a veliké modlitvy činiti. Potém dni počě nad ním svatý Prokop zaklínanie podlé obyčěje čisti; vyletě z toho člověka črt v černého ptáka postavě, i sěde na kostelniej střěšě. V tu dobu svatý Prokop na modlitvu se otda a ten ptáček, inhed na zemi se svaliv, na čtvero se rozraziv i zmisa. A ten člověk by viac diábla prázden.“⁵⁶ Vidíme důležitost modlitby a duchovní přípravy exorcisty. Účinné je nejen zaklínání, ale i vkládání rukou či příkládání kříže. Zprávy o uzdravení posedlých však nepodávají žádné informace o jejich dalším životě. Lze se domnívat, že posedlost většiny těchto lidí nebyla způsobena vnějšími běsy, ale vycházela z běsů, vznikajících v mysli chorého mozku. Exorcismus jim jistě přinesl výraznou úlevu při záchvatu, který u nich právě probíhal, nicméně trvalé vyléčení nejspíše neznamenal a pokud opět nastala situace, která u nich iniciovala záchvat, patrně se opět jevíli svému okolí jako znovu posedlí. Důležitá v těchto případech není ani tak víra samotného postiženého člověka, jako víra těch, kteří ho k exorcistovi přivádějí a hlavně víra exorcisty. Průběh a výsledek takového uzdravení pak může být účastníky různě interpretován. Uvedu příklad ženy, u

⁵⁴ WARE, Kallistos. *Cestou orthodoxie*. Praha: Sít', spol. s r.o., 1996, s. 108

⁵⁵ FOUCAULT, Michel. *Psychologie a duševní nemoc*, s. 81

⁵⁶ Život svatého Prokopa – legenda z poloviny 14. století – český překlad legendy Vita s. Procopii minor z počátku 12. století pro český Pasionál in: CHALOUPECKÝ, Václav. *Středověké legendy prokopské. Jejich historický rozbor a texty*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 164

keré v důsledku nadměrného rozčilení občas dochází k hysterickým záchvatům. V průběhu záchvatu si uvědomuje, co dělá, ovšem sama nedokáže zastavit křečovitě pohyby těla, zmitání či hlasové projevy. Cítí nedůstojnost svého chování před přítomnými, ale její vůle nemá sílu ovládnout tělo. V té chvíli je vděčná za jakoukoliv pomoc, a to i v podobě políčku, třebaže násilí jinak zásadně odmítá. Během jednoho záchvatu jí byl na hlavu přiložen kříž. Není křesťanka a kříž s tělem Krista pro ni není posvátným předmětem, přesto však pocítila okamžitou úlevu. Ten, kdo přiložil kříž, přičítá výsledek jeho zázračnému působení. Ona je však přesvědčena, že stejně by jí pomohlo přiložení jakéhokoliv jiného předmětu, například knihy. Přitisknutím k pevné věci totiž dojde k nalezení pevného bodu, o který se může postižená opřít a který zabrání dalšímu neovladatelnému pohybu. To zastavení znamená nepopsatelnou úlevu psychickou, neboť její vůle má opět kontrolu nad tělem i fyzickou, protože záchvat je dost vyčerpávající. Některé případy uzdravení tak mohou být mylně vnímány a interpretovány jako zásah vyšší moci. Že šlo právě o hysterické záchvaty v některých případech posedlých, z nichž Ježíš vymítal demony, pokládají za pravděpodobné i znalci v oboru psychiatrie, kteří se problematikou možného zázračného uzdravování zabývají.⁵⁷ Ježíš nebyl ve své době jediným léčitelem. „V době počátku křesťanství žila v Palestině celá řada lidových kazatelů, poustevníků, proroků a snílků, kteří dovedli v rozhárané, boji vyčerpané zemi zapůsobit na lidi mimořádným způsobem jednak svým spasitelským programem, jednak i různými pomocnými efekty, např. i úspěchy v léčení. Ty se dostavovaly u chorob nervového původu, při nichž má velkou úlohu ovlivnění nemocného sugescí. Náznaky toho, že tehdejší léčitelé „dělali zázraky“ právě s nemocnými některou nervovou chorobou, máme dochovány i v bibli. Člověk, jemuž Ježíš řekl „vstaň a chod“, - a on chodil - byl zřejmě ochrnut z duševních příčin, tedy šlo o poruchu neurotickou. I dnes podobné „zázraky“ můžeme vidět na psychiatrické ambulanci, a

⁵⁷ HORVAI, Ivan. NAHODIL, Otakar. KNOBLOCH, Ferdinand: *O ďáblu a čarodějnicích*, in: *O zázracích a nadpřirozených silách*. s. 70-75

nikdo je nepokládá za něco nadpřirozeného. Jinému uzdravenému prý Ježíš řekl: „Víra tvá tě uzdravila.“ Zde se dokonce přímo naznačuje, že právě sugestivní působení na nemocného, který pevně věřil, že se uzdraví, bylo příčinou „zázraku“ – a léčitel si toho byl zřejmě dobře vědom.“⁵⁸

U duševně nemocných se kromě zvláštního chování často objevují poruchy motoriky. Příčinu si okolí vysvětlovalo trestem Božím, posedlostí ďáblem, důsledkem kletby, očarováním.⁵⁹ Vždy to byly nadpřirozené síly, které postiženého ovládaly. Ostatní se jich stranili z obavy, aby styk s člověkem, který je v moci démonů, nepřinesl neštěstí i jim. „Z šílenců se stávali bezdomovci a tuláci, kteří byli vyháněni z měst. Nesměli vstupovat do kostelů, ačkoliv přijímat svátost jim církve nezakazovala. Netrestala nijak ani kněze, který ztratil rozum, ale – jako kdyby se posvátností osoby nečistota ještě násobila – v r. 1421 v Norimberku vyhnali pomateného kněze slavnostně z města a z rozpočtu mu přidělili peníze na cestu.“⁶⁰ Jsou ovšem případy těžkého šílenství, kdy postižení mohou ublížit sobě nebo lidem ze svého okolí. Společnost se jich obávala, choromyslní proto bývali zavíráni do kobek podobných vězení a navíc často i připoutávání řetězy.⁶¹ V čarodějnických procesech neváhala inkvizice tyto nešťastníky hnát na hranice, kde v plamenech nacházeli smrt. V. Vondráček se domnívá, že čarodějnice a čarodějníci, kteří se ocitli před soudem byli patrně tyto: lidé, kteří byli udáni duševně nemocným, jenž měl blud, že mu škodí, a trpěl paranoidní schizofrenií, nebo paranoidní psychózou středního věku, anebo senilní psychózou. Lidé duševně nemocní. Depresivní, kteří v rámci své nemoci autoakusovali a sami sebe obvinili ze styku s ďáblem. Schizofrenici a parafrenici, kteří měli pocity inkubů a sukubů, pocit ovlivňování ďáblem, slyšeli hlas ďábla, dokonce ve formě

⁵⁸ MACHOVEC, Milan. KNOBLOCH, Ferdinand. HORKÁ, Věra.: *O zázracích*, in: *O zázracích a nadpřirozených silách*. Redigovala Věra Horká. Praha: Orbis, 1961, s. 70-75

⁵⁹ VONDRÁČEK, Vladimír. HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. Praha: Columbus, 2003, s. 137

⁶⁰ FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství. Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*. Praha: NLN, s.r.o., 1994, s. 14-15

⁶¹ CHADIMA, Martin. *Charitativní péče – Dějiny a současnost*, s. 107

imperativních halucinací, a měli smůlu, že se jich včas neujal nějaký exorcista, vymítač ďábla z kněžských kruhů, ale že na ně lidé upozornili inkvizitora. Lidé s vrozenou vadou nebo jiným nápadným znakem, jež si označil ďábel. Paranoidní nemocní, kteří označili domnělého původce svého domnělého poškozování, ale též hysterky. Soudci a vyšetřovací orgány by z hlediska psychiatrie mohli být sadisté, psychopati, psychotici, kteří byli pokoušeni ďáblem vlivem své paranoidní psychózy, nebo kteří ďábla dokonce viděli vlivem psychózy alkoholové.⁶² Na hlasy lékařů upozorňujících na to, že jsou obviňováni duševně choří lidé, kteří by místo upalování měli být léčeni, nebyl ze strany církevních institucí brán zřetel.⁶³

Nový pohled na duševně nemocné a jejich léčení přinesl francouzský lékař Philippe Pinel na přelomu 18. a 19. století, který viděl jistou souvislost mezi šílenstvím a vírou. Podle něho „je častým pramenem šílenství katolictví, protože probouzí živé emoce a líčením hrůz onoho světa vyvolává děsivé obrazy; katolictví je zdrojem náboženského blouznění, podporuje halucinace, vede lidi k melancholii.“⁶⁴ Pinel však nehodnotil mravní obsah náboženství, ale jeho fantazijní formy. „Pročištěné náboženství má naopak léčivou sílu, rozhání obrazy, utiňuje vášně a navrácí člověka tomu, co je v něm bezprostřední a podstatné: může ho přiblížit jeho mravní pravdě. A právě tím ho často vyléčí.“⁶⁵ Církev však dodnes připouští posedlost démony u lidí se schizofrenií, epilepsií, šílenstvím a hysterií.⁶⁶ Démony charakterizuje A. Grün jako anděly odpadlé od Boha. „Vyvolávají v člověku přeludy, ve spaní sny. Obvykle působí prostřednictvím zlých myšlenek. Dovedou člověka ovládnout až k posedlosti.“⁶⁷ Projevy

⁶² VONDRÁČEK, Vladimír. HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*, s. 168-169

⁶³ „Johann Weyer (1515-1588) profesor lékařství v Kolíně nad Rýnem napsal v knize *De praestigiis daemonum et incantationibus ac veneficiis* (O šalbách démonů, kouzlech a travičství): Čarodějnice jsou choré bytosti. K jejich vyšetřování má být přivolán lékař, aby zjistil, zda nejde o duševní poblouznění, či o otravu po požití jedu.“
R. Scott (1538-1599) lékař v Oxfordu: „Duševně choří se mohou někdy jevit jako posedlí ďáblem, avšak potřebují léčení, poněvadž jde o nemoc, a nikoliv mučení a upalování n hranici.“ VONDRÁČEK, Vladimír. HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*, s. 163

⁶⁴ FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství. Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*, s. 180

⁶⁵ FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství. Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby*, s. 181

⁶⁶ HORVAI, Ivan. NAHODIL, Otakar. KNOBLOCH, Ferdinand: *O ďáblu a čarodějnicích*, in: *O zázracích a nadpřirozených silách*, s. 72

⁶⁷ GRÜN, Anselm. *Jak zacházet se zlým*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, s. 5-7

působení démonů na člověka mohou mít různou podobu. „Mniši rozlišují různé duhy démonů. ... Nauka rozlišuje osm neřestí: obžerství, smilstvo, hrabivost, smutek, hněv, acedia, slavomam a pýchu. Každé z těchto osmi neřestí přiřazuje Evagrius /Pontský/ jednoho démona.“⁶⁸ Pravoslavná církev za projev posedlosti démonem pokládá například nadměrné požívání alkoholu, nebo uzavírání se do vlastního světa.⁶⁹ K uzdravení je potřebná nejen duchovní pomoc kněze a modlitby za uzdravení, s nimiž se k Bohu obracejí blízcí nemocného, ale i aktivní přístup jeho samotného. Osobní účast na modlitbách a církevní liturgii je nezbytná, neboť právě přes ně se mu může dostat Boží pomoci. Modlitby za uzdravení bývají spojovány s modlitbami za odpuštění hříchů, nebo za vysvobození z vlády démonů. Tělesné onemocnění je dáváno do souvislosti nejen s případným hříchem postiženého, ale může souviset také s hříchy rodičů i vzdálenějších předků. Církev zároveň uznává, že v některých případech je nezbytná pomoc psychiatra. Postiženým v jeho návštěvách nebrání, ovšem pokládá za nutné, aby lékař byl stejného vyznání. Porozumění náboženským představám pacienta a jejich využití v psychoterapii může přinést dobré výsledky.

Jiným prostředkem léčby tzv. posedlého člověka jsou exorcismy, které dodnes používá většina křesťanských církví. Exorcismy byly už od 3. století součástí katechumenátu a křestní liturgie.⁷⁰ Malým exorcismem prochází věřící při křtu nebo při obnově křestního slibu. Velké exorcismy, které smí provádět jen kněz pověřený biskupem, jsou užívány k vymítání zlých duchů. Používá se při nich znamení kříže, svěcená voda, požehnané předměty a především Ježíšovo jméno. Před prováděním velkého exorcismu by mělo být správně posouzeno, zda je

⁶⁸ GRÜN, Anselm. *Jak zacházet se zlým*, s. 21

⁶⁹ „Вот почему демоны смогли поселиться в них вполне самостоятельно и проявляют себя, в зависимости от своего характера и способностей, по-разному. У одних демоны вызывают тягу к алкоголю, у других – угрюмую замкнутость, уход в свой внутренний мир (аутизм), через третьих проявляют свое чрезвычайное остроумие (демоны являются неподражаемыми юмористами-смехотворцами).“ Н, Игумен. *Об одном древнем страхе*. Москва: Даниловский благовестник, 2008, s.9

⁷⁰ ADAM, Adolf. *Liturgika*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad spol. s r.o., 2001, s. 167

člověk postižen zlým démonem nebo psychickou chorobou. Pohled duchovního se s pohledem psychiatra nemusí shodovat. Pokud však oba mají na mysli hlavně blaho postiženého, je nezbytné, aby probíhala i vzájemná informovanost obou stran o uvažovaných způsobech léčby a předešlo se tak tragickým následkům, které může velký exorcismus přinést. J. Sudbrack uvádí případ Annelise Michelové: „Tato mladá žena zemřela 1. července roku 1976 v domě svých rodičů v Klingenbergu. Po dobu téměř celého roku byl nad ní opakovaně prováděn velký exorcismus (podle *Rituale Romanum* z roku 1614). Její rodiče a dva kněží byli 21. dubna 1978 v procesu s exorcisty v Aschaffenburgu odsouzení k trestu odnětí svobody na základě obvinění ze zanedbání poskytnutí pomoci a zabití z nedbalosti. Anneliese Michelová byla totiž údajně posedlá ďáblem. Z posedlosti jí měla osvobodit řada exorcismů, avšak výsledek se nedostavil. Naopak, stav se zhoršoval, záchvaty se stávaly stále divočejšími a nakonec vedly ke smrti. Mělo se za to, že zemřela na následky ďáblových útoků. ... Soud však dospěl k závěru, že Anneliese Michelová byla duševně chorá a její nemoc se exorcismem díky mechanismu přenosu zhoršila natolik, že zemřela hladem a přílišným vypětím.“⁷¹ Možná i tento případ přispěl k tomu, že se prováděním církevního exorcismu zabývali i vysocí představitelé římsko-katolické církve a v roce 1985 byl vydán Dekret Kongregace víry podepsaný kardinálem J. Ratzingerem, který užití exorcismu omezoval a upravoval. V současné době průběh velkého exorcismu stanovuje část Římského rituálu *De exorcismis et supplicationibus quibusdam*, která byla revidována v roce 1999.

2.6 Právo a postižení lidé

Každá lidská společnost zajišťovala ochranu svých slabších a znevýhodněných členů. Zpočátku se jednalo o kmenová zvyková práva. Bylo však nutno neustále upozorňovat na to, aby potřební nebyli

⁷¹ SUDBRACK, Josef. *Náboženská zkušenost a lidská duše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 80

opomíjení. Základní normou společensko-etického jednání izraelského národa se stalo Desatero, které však bylo zpravidla aplikováno pouze na bližní, za které byli z judaistického hlediska považováni jen příslušníci vlastního národa. Zásadní změnou, kterou Ježíš Kristus přinesl v oblasti společenské etiky, bylo chápání bližního jako člověka bez ohledu na to, z jaké společenské vrstvy či národa pochází.

Zvykové právo bývalo uplatňováno i u kmenů žijících na našem území. Podobně jako se během staletí šířilo Evropou z Říma křesťanství, do právních systémů jednotlivých zemí začala pronikat ustanovení římského práva. Občané museli být způsobilí k právnímu jednání. Za způsobilé byli považováni lidé, u kterých byl předpoklad, že právnímu jednání rozumějí a jsou schopni uvážit důsledky svých rozhodnutí a jednání. Čili „základem způsobilosti k právnímu jednání je vůle člověka, projevená odpovídajícím (adekvátním) skutkem (činem), ať slovem či tělesným úkonem.“⁷² Za nezpůsobilé k právnímu jednání proto byly samozřejmě pokládány děti a rovněž lidé duševně nemocní. Zároveň k nim však byli řazeni a omezováni ve svých občanských právech i lidé hluší a němí, kteří byli podle římského práva považováni za neinteligentní.⁷³ Zbavení způsobilosti znamenalo hlavně omezení či znemožnění disponování majetkem včetně sepsání poslední vůle.⁷⁴ Duševně nemocný člověk měl ustanoveného opatrovníka⁷⁵, který pečoval o jeho osobu i majetek. Počítalo se ovšem s možností uzdravení, která znamenala konec opatrovnictví. Toto ustanovení patrně zohledňovalo to, že za duševně nemocného byl považován i marnotratník, u něhož lze časem předpokládat jisté zmoudření a zodpovědnější přístup k životu. V případě člověka postiženého šílenstvím, kromě možných světlých chvil, lze trvalé uzdravení pokládat za nepravděpodobné. Ustanovení zvláštního opatrovníka⁷⁶ si

⁷² KINCL, Jaromír, URFUS, Valentin. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, s. 104

⁷³ BLAŽEK, Bohuslav, OLMROVÁ, Jiřina. *Krása a bolest : úloha tvořivosti, umění a hry v životě trpících a postižených*, s. 123

⁷⁴ OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*, str. 47

⁷⁵ Curator debilium

⁷⁶ Curator furiosi

mohli vyžádat i lidé postižení tělesnou vadou. V případě, že uměli číst a psát, mohli i sami sepsat poslední vůli, která byla právně platná.⁷⁷ Celkem logickým ustanovením je, že z účasti na právních úkonech byli vyloučeni lidé, kterým tělesné vady nedovolovaly plně a správně úkonu porozumět a aktivně se na něm podílet. To se týká například osvědčování písemností či svědecké výpovědi. Z ustanovení římského práva týkajících se způsobilosti k sepsání závětí vycházela také testamentární praxe v našich zemích. „Zásadně se ovšem nepřipouštělo, aby kšaft činili blázni (tedy ti, kdož byli zbaveni jasné mysli)... Rozhodovat o svém majetku v případě smrti také nemohli lidé zcela zbavení sluchu či řeči.“⁷⁸ Stejně tak byli vyloučeni z možnosti být svědky závěti duševně choří, hlušší, nedospělí, ženy, čeledí či duchovní, a to až do přijetí Všeobecného občanského zákoníku v roce 1811.⁷⁹ V současnosti by podle Všeobecné deklarace lidských práv měli mít všichni lidé stejná práva, neboť „všichni lidé rodí se svobodní a sobě rovní v důstojnosti i právech. Jsou nadáni rozumem a svědomím a mají spolu jednat v duchu bratrství.“⁸⁰ Záleží na společenském zřízení a vládách jednotlivých zemí, jak přizpůsobí své právní systémy tak, aby splňovaly a naplňovaly usnesení Organizace spojených národů. Česká republika se připojila k Úmluvě o právech osob se zdravotním postižením, jejímž účelem je podporovat, chránit a zajišťovat plné a rovné užívání všech lidských práv a základních svobod všem osobám se zdravotním postižením a podporovat úctu k jejich přirozené důstojnosti. Osoby se zdravotním postižením zahrnují osoby mající dlouhodobé fyzické, duševní, mentální nebo smyslové postižení, které v interakci s různými překážkami může bránit jejich plnému a účinnému zapojení do

⁷⁷ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: ORAC, 1995, s. 108

⁷⁸ JORDÁNKOVÁ, Hana. SULITKOVÁ, Ludmila. *Zásady testamentární praxe královského města na jihoněmeckém právu (na příkladu Brna) in: Pozdně středověké testamenty v českých městech : prameny, metodologie a formy využití. Sestavily Kateřina Jišová, Eva Doležalová*, Praha: Scriptorium; Archiv hlavního města Prahy; Historický ústav AV ČR, 2006, s. 49

⁷⁹ MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*, s. 109

⁸⁰ Článek 1, Usnesení č. DE01/48 Valného shromáždění OSN Všeobecná deklarace lidských práv

společnosti na rovnoprávném základě s ostatními.⁸¹ Nikdo tedy nesmí být diskriminován na základě svého zdravotního postižení. Státy, které tuto smlouvu podepsaly, se mj. zavazují přijmout odpovídající legislativní, administrativní a jiná opatření pro provádění práv uznaných v této úmluvě, nebo změnit či zrušit existující zákony, předpisy, zvyklosti a praktiky, které jsou zdrojem diskriminace vůči osobám se zdravotním postižením. Rovnost občanů v naší republice zaručuje Listina základních práv a svobod, jejíž článek 5 stanoví, že „každý je způsobilý mít práva.“ Zdravotně postižení mají navíc dle tohoto zákona právo na zvýšenou či zvláštní ochranu v souvislosti s prací. „Ženy, mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvýšenou ochranu při práci a na zvláštní pracovní podmínky. Mladiství a osoby zdravotně postižené mají právo na zvláštní ochranu v pracovních vztazích a na pomoc při přípravě k povolání.“⁸²

⁸¹ Článek 2, Sdělení č. 10/2010 Sb.m.s. (sbírka mezinárodních smluv) Ministerstva zahraničních věcí o sjednání Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením.

⁸² Článek 29, Ústavní zákon č. 23/1991 Sb. Listina základní práv a svobod

3. Víra v zázrak uzdravení - pověřčivost

„Víra je náboženstvím a musí jím být, má-li být vírou. Lidé, kteří chodí do kostela, tam nechodí proto, že by sice nepočítali s nadpřirozenými zásahy nadpřirozené moci v životní nouzi, ale počítali se silou k nesení bídy světa, se silou, která není z nich – nýbrž lidé hledají v kostele i ujištění, že se v případě nouze, nemoci, katastrofy mohou obracet o pomoc k nadpřirozenému protějšku.“⁸³ Dochází k různým jevům, které nelze racionálně vysvětlit. Zázraky existují a pocházejí od Boha. Člověku však nestačí jen v zázrak doufat, někdy má snahu ho přivolat, a to nejen modlitbami a prosbami, se kterými se obrací k Bohu. Tehdy se však víra mění v pověřčivost.⁸⁴ Bývá to způsobeno přetrvávajícími vlivy náboženství z předkřesťanského období, špatným pochopením dogmatických pravd, někdy k tomu přispívá i samotná církev. Síla lidové víry je taková, že se nedá beze zbytku vykořenit, proto bývá ze strany církevních institucí částečně trpěna, a to i přes riziko, že může docházet k herezím a svedení ze zdravého křesťanského učení, které církev hlásá.

3.1 Uctívání svatých

„V jednoho boha věřiti budeš.“ říká 1. přikázání Boží. Pouze k tomu jedinému Bohu, který je příčinou všeho co bylo, je a bude, se má člověk obracet, modlit se k němu, poslouchat jeho slova, která byla tradována a posléze zapsána v Písmu svatém, žít v souladu s jeho přáním, uchýlovat se pod jeho ochranu, jeho žádat o pomoc v těžkých chvílích. Ty mohou být zkouškou, kterou Bůh člověku nachystal, aby jeho víru prověřil a posílil. Těžkým zkouškám byli vystaveni například i první křesťané šířící učení Kristovo, někteří z nich pro víru zemřeli krutou

⁸³ FUNDA, Otakar A.: *Věda – víra a náboženství* in: *Evropa mezi vědou a vírou : sborník textů přednášek a příspěvků k tématu Evropa mezi vědou a vírou : hledání nové konfigurace*, s. 32

⁸⁴ „Pověra je lidská smyšlenka a s křesťanskou vírou nemá nic společného.“ MEDEK, Rudolf. *Katechismus v duchu církve československé husitské*, s.12

smrtí.⁸⁵ A protože víře obětovali i to nejcennější, co člověk má, tj. vlastní život, žili věrní křesťanské myšlenky a neochvějně víru přinášeli do srdcí a duší dalších lidí, byli nazváni svatými. Jejich jména nebyla zapomenuta, jejich skutky se tradovaly a svědectví o nich si lidé předávali z pokolení na pokolení. Věřili, že pro to, co mučedníci a šířitelé víry vykonali, dočkaly se jejich duše spočinutí v Království nebeském, tudíž v blízkosti Boha.⁸⁶ Lidé je měli v úctě, začali se k nim modlit a žádat o přímluvu u Hospodina. Stavěli kaple nad jejich hroby, zdobili oltáře s jejich podobiznami a k nim směřovali své prosby a žádosti o ochranu a pomoc. Víra ve vyslyšení žádostí byla podpořena zázraky, které světec činil v době svého prvního života, nebo které se udály po jeho smrti, zpravidla na místě, kde byl pohřben. Pravým důvodem k oslavě svátků světců - mučedníků, apoštolů, evangelistů, panen, papežů, biskupů, knězů, jáhnů, učitelů církve, opatů, mnichů, poustevníků, řeholnic a řeholníků - je vyjádření úcty a poděkování. Poděkování za to, co vykonali za svého života a co bylo pro jejich současníky natolik zvláštní a jedinečné, že tyto osobnosti obdivovali a tento obdiv přetrval léta a staletí. Mezi světcí je již přibližně 4500 osobností, další jména k nim přibývají.⁸⁷

Důležitá je nejen všeobecná předpokládaná duchovní přítomnost světce. Obzvláště ve středověku se věřilo, že pokud je v kostele uložena alespoň část jeho tělesného pozůstatku či nějaká dotýkaná relikvie, síla jeho vlivu se zvýší. S relikvií přichází zároveň pomoc a ochrana od světce. „Věřilo se, že posvátné relikvie působí prostě ve prospěch toho, kdo je má.“⁸⁸ Tato idea měla za následek rozebírání tělesných pozůstatků světců a jejich rozprodávání. To, co bylo kdysi součástí živé bytosti, která navíc dle církevních i lidských hledisek je hodna úcty, se stalo zbožím, na jehož prodeji se podíleli též představitelé církve.

⁸⁵ Prvním mučedníkem byl Štěpán, který byl v Jeruzalémě ukamenován patrně v roce 35. ATTAWATER, Donald. *Slovník svatých*. Vimperk: Papyrus, Rudná u Prahy: Jeva, 1993, s. 360

⁸⁶ ADAM, Adolf. Liturgický rok. Praha: Nakladatelství Vyšehrad spol. s.r.o., 1997, s.190

⁸⁷ Tento přibližný počet udává Římské martyrologium, žádný autoritativní seznam obsahující jména všech svatých neexistuje. ATTAWATER, Donald. *Slovník svatých*. s. 11

⁸⁸ BEDNARÍKOVÁ, Jarmila: *Antika, křesťanství a myšlení christianizovaných Germánů pozdně antického období a části raného středověku*. in: *Evropa mezi vědou a vírou : sborník textů přednášek a příspěvků k tématu Evropa mezi vědou a vírou : hledání nové konfigurace*. Uspoř. Milan Klapetek. Brno : Centrum vzdělávání a poradenství, 2001, s. 15

„Kdysi kvetoucí trh (s ostatky) samozřejmě vznikl nadměrnou poptávkou po posvátných ostatcích. V historických lokalitách, kde podle všeobecného přesvědčení žili světci, se tehdy přistoupilo k naprosto cíleným vykopávkám. Každá kost, která byla vynesena na denní světlo, se okamžitě stala drahocennou posvátnou relikvií. Ještě v 16. a 17. století Vatikán provozoval exkluzivní obchod s kostrami z katakomb Věčného města. Kosterní nálezy byly pro jistotu ex post pokřtěny a mnoha pozůstatkům z katakomb, vzhledově poněkud přizpůsobeným baroknímu vkusu a umístěným za nesčetnými vitrínami v křesťanských kostelech, se dodnes prokazuje úcta.“⁸⁹

Základním projevem vyjádření úcty k zesnulému člověku je návštěva jeho hrobu. Chvilu zamyšlení nad jeho životem a dílem u místa jeho posledního odpočinku. Poutě k hrobům se však stávaly také poutěmi za uzdravením, obzvláště k hrobům světců, kteří se vlivem tradice a za podpory církevních představitelů stali patrony rozličných lidských činností či ochránci v různých životních etapách, v nebezpečných situacích a nemocech. Např. svatý Jiljí, který žil jako poustevník v okolí Saint-Gilles v 10. století, se stal patronem mrzáků a chudých. Sv. Otýlie se narodila slepá, zrak se jí zázračně vrátil po křtu. Později se stala abatyší, patronkou Alsaska a k jejímu hrobu na Odilienbergu od 8. století dodnes putují lidé postižení oční chorobou. O několik století dříve narozená sv. Lucie, mučednice v Syrakusách na Sicílii, se stala díky svému jménu připomínajícím světlo ochránkyní před nemocemi očí. Sv. Vít je známý jako ochránce proti epilepsii a chorei.⁹⁰ Věřilo se však také, že svatí mají schopnost nejen uzdravovat, ale nemoci též přivolávat jako trest na ty, kdo jimi pohrdají, či se jim vysmívají. Na tuto pověru ironicky reaguje Erasmus Rotterdamský v jedné ze svých Rozprav: „Petr smí zavírat nebeskou bránu. Pavel je ozbrojen mečem. Svatým ohněm vládne Antonín. ... František z Assisi od té doby, co sídlí v nebi, může seslat slepotu nebo šílenství na ty, kteří si ho neváží. Nedostatečně uctívání svatí někdy sesílají strašlivé choroby.“⁹¹

⁸⁹ KERSTEN, Holger. *Manipulace s Bohem*. Liberec: Dialog, 1998, s. 19

⁹⁰ Více o světcích např. ATTAWATER, Donald. *Slovník svatých*.

⁹¹ DELUMEAU, Jean. *Strach na západě ve 14. -18. století : obležená obec ; 1., Strach doléhající na většinu*, s. 80

Významný humanista poukazuje nejen na pověřčivost lidu, ale zároveň i na roli kněží a jejich důvod, proč proti ní nebojují: „Celý život křesťanstva se přímo hemží takovou nejnepřijatelnou pověřčivostí, jenže kněží jí bez okolků dopouštějí, ba živí, poněvadž dobře vědí, jak mnoho jim odtud přibývá zisku.“⁹² Legendy nelze pokládat za zcela vymyšlené. Tradováním se však mohly pravdivé příběhy rozkošatit a vypravěči ve snaze zvýšit úctyhodnost světců přidávali další zázraky a zveličovali je. Inspirací k cestě ke světcovu hrobu tak mohla být postiženým lidem toužícím po zázraku vyléčení četba životních příběhů významných osob křesťanského života, kteří dar uzdravování dostali. Známou sbírkou legend je například *Legenda aurea*,⁹³ z níž pro ilustraci uvádím alespoň několik příkladů zázračných uzdravení připisovaných sv. Vítu, sv. Petru mučedníkovi a sv. Apolináři. Sv. Vít: „... syna císaře Diokleciána posedl ďábel a prohlásil, že z něho nikdy nevyjde, ledaže by přišel Vít z města Lucany. Víta hledali, našli a přivedli k císaři. Dioklecián mu řekl: „Chlapče, jsi schopen uzdravit mého syna?“ A Vít mu řekl: „Já ne, ale Pán, „ ihned na něho vložil ruce a ďábel z něho okamžitě uprchl.“⁹⁴ Svatý Apolinář, který byl žákem apoštola Petra, „... odešel do města Classis, aby tam léčil jednoho šlechtice, který ztratil řeč. Když vstupoval do jeho domu, zavolala na něho jedna dívka, posedlá nečistým duchem: „Jdi pryč odtud, sluho Boží, nebo tě nechám vyvléci z města se svázanýma nohama a rukama!“ Apolinář se do ní pustil a okamžitě donutil ďábla, aby z ní vyšel. Když pak nad ním vzýval jméno Páně a on byl uzdraven, uvěřilo v Krista více než pět set lidí.“⁹⁵ Svatý Petr pomáhal trpícím nejen za života, ale i po své mučednické smrti: „Jeden člověk, jménem Asserbus, který byl po pět let ochromen, takže ho vozili na vozíku, byl dopraven do Milána k svatému Petrovi. Když ho svatý Petr pokřižoval, ihned uzdraven vstal.“⁹⁶ Světec stejně jako Ježíš zbavoval postižené nejen tělesných neduhů, ale i posedlosti:

⁹² ROTTERDAMSKÝ, Erasmus. *Chvála bláznivosti*. Praha, Nakladatelství XYZ, s.r.o., 2008, s. 102

⁹³ Jejím autorem je arcibiskup janovský Jakub de Voragine, který žil v letech 1230-1298. *Ottův slovník naučný. Díl dvacátý šestý U – Vusín*. Praha – Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka a Praha: Argo, 2002, s. 965

⁹⁴ VORAGINE, Jakub de. *Legenda aurea*. Praha: Vyšehrad, 1984, s. 185

⁹⁵ VORAGINE, Jakub de. *Legenda aurea.*, s. 194

⁹⁶ VORAGINE, Jakub de. *Legenda aurea.*, s. 167

„... vysvobodil ženy posedlé zlými duchy – vyhnal je z jejich těla, což bylo provázeno silným chrčením krve. Také snižoval horečky a vyléčil mnoho různých neduhů. ... I jiní lidé různým způsobem tělesně postižení byli k jeho hrobu dopravováni na vozících i jinak a odcházeli odtamtud bez opory, protože nabyli úplného zdraví.“⁹⁷ Putování za světce a víra v zázraky, které činí, se stalo nadějí mnoha postižených. Ovšem z hlediska křesťanské víry je největším léčitelem a uzdravovatelem ducha i těla Ježíš Kristus. „Zázraky a především podivuhodná uzdravení jsou také znamením Ježíšova mesiášského a spasitelského poslání, které je v zásadě zaměřeno k integrálnímu uzdravení člověka.“⁹⁸ K němu by tedy měly směřovat prosby o uzdravení. Dar uzdravování, který Ježíš předal svým učedníkům⁹⁹, předávali tito svým následovníkům. V každé další generaci se objevovali význační bohabojní lidé, kteří tohoto daru užívali pro službu potřebným. Potřební lidé sami poznali, na koho se s prosbou o uzdravení obrátit. Příkladem může být český světec Prokop. V latinské legendě *Vita sancti Procopii antiqua* z přelomu 11. a 12. století čteme: „Crescebat itaque et dilatabatur nomen sancti Procopii per Boemie regiones. Quare diversi venientes ad ipsum gravati multis infirmitatibus curabantur. Inter quos mulier diu ceca, ut videret, a sancto suffragium postulabat; cuius oculos signans cruce, sibi visum salubriter reparavit.“¹⁰⁰ Česká legenda ze 14. století je ve výčtu obtíží, z nichž byli přicházející Prokopem vyléčeni, konkrétnější: „Již svatého Prokopa divy rostiechu a na všě strany rozneseny biechu: mnoho slepých prohlédáše, chromých bez čísla uzdravováše; běsy ot lidí othonieval, Boží mocí belhavým choditi kázal; mnozí němí jsú mluvili, k tomu hluší jsú slyšěli, kteříž koli byli nemocni, také mnozí malomocní; bez

⁹⁷ VORAGINE, Jakub de. *Legenda aurea.*, s. 169

⁹⁸ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Teologie služby.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, s. 96

⁹⁹ „Zavolal si dvanáct svých učedníků a dal jim plnou moc nad zlými duchy, aby je vypuzovali a aby uzdravovali veškeré nemoci a veškeré choroby.“ (Mt 10, 1)

¹⁰⁰ CHALOUPECKÝ, Václav. *Středověké legendy prokopské. Jejich historický rozbor a texty.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953, s. 115

čísla uzdraveno jich mnoho, až nemož počísti toho.“¹⁰¹ Za Prokopem v jeho pozemském životě přicházeli lidé s důvěrou jako k léčiteli uzdravujícímu tělo, jako ke knězi uzdravujícímu duši, jako k bližnímu, který se ujímal potřebných, pomáhal a poskytoval rady. Přicházeli za ním jako za člověkem. Za Prokopem v jeho druhém životě lidé přicházeli a přicházejí jako za přímluvcem. „Pane Ježíši Kriste, který jsi prolil krev za moje hříchy a zemřel za mne na kříži, na mocnou přímluvu sv. Prokopa osvobod' a uzdrav mne z ... (jmenuj konkrétní závislost nebo nemoc) Amen! (modlitbu můžeš s vírou opakovat několikrát po sobě).“¹⁰¹ Proč však žádá prosebník přímluvu? Bůh hledí do jeho nitra, zná jeho myšlenky. Každý sám se rozhoduje mezi dobrem a zlem, každý sám se bude zodpovídat ze svých hříchů a nakonec bude před vševědoucím Bohem stát každý sám. Bůh je Láska a Dobro a Spravedlnost. Kdo se s čistým svědomím obrací k Bohu, nepotřebuje přímluvce. Bůh miluje člověka, dává mu dobro (které však člověk někdy správně nepochopí) a je spravedlivý ke všem stejně. Vyhovění přímluvě za jednoho může znamenat znevýhodnění druhého, který přímluvce nemá.

3.2 Zázračné předměty

Víra v magickou moc předmětu, který má ochraňovat před působením zlých sil, nemocemi či neštěstím, je rozšířena napříč světadíly a kulturami. Amulety z kostí, kamenů a jiných přírodních materiálů v podobě figurek či přívěsků nalézají archeologové již v hrobech z doby mladšího paleolitu.¹⁰³ Víra v ochrannou moc předmětů zůstávala mezi lidem velmi silná, přestože byly zakazovány ve starozákonním období a i později proti jejich nošení vystupovali křesťanští církevní představitelé, neboť je oprávněně považovali za

¹⁰¹ *Dvě legendy z doby Karlovy. Legenda o svatém Prokopu, Život svaté Kateřiny.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959, str. 59

¹⁰² Tabulka s modlitbou ke sv. Prokopovi umístěná před obrazem světce v kostele Nanebevzetí Panny Marie v areálu sázavského kláštera.

¹⁰³ 40.000 – 10.000 př.n.l.

magické prostriedky.¹⁰⁴ Lidé se však jejich nošení odmítali vzdát. Nosili je na krku, opasku či omotané kolem těla. Zavěšovali je i na stromy a u křižovatek cest. S příchodem křesťanství se setkáváme s přívěsky s křesťanskými symboly či nápisy. „Lidé byli na podobné ochranné artefakty zvyklí a zřejmě vyžadovali, aby jim je poskytlo i nové náboženství.“¹⁰⁵ Ve středověké literatuře bývají pro amulety většinou užívány termíny *ligatura*¹⁰⁶ a *phylakteries*.¹⁰⁷ Víra v ochrannou sílu amuletu se v křesťanství změnila ve víru v ochrannou sílu křížku, relikvie, obrázku Madony. Nošení předmětů s náboženskou symbolikou však nelze všeobecně označovat za pověřčivost. Záleží totiž na vztahu každého jednotlivce k předmětu. Zatímco medailónek s obrázkem Panny Marie, který si nechala od kněze posvětit, dává babička dítěti „do kolébky“ proto, aby zobrazená světice dítě ochraňovala, vnučka ho po letech nosí jako vzpomínku na babičku, případně jako šperk bez toho, že by ho vnímala jako ochranný předmět. Křížek na krku kromě vyjádření osobního vztahu k Ježíši či příslušnosti k církvi, může vyjadřovat i osobní vztah k člověku, od kterého předmět pochází. Je třeba si uvědomit, že talismany a amulety jsou zhotoveny lidskýma rukama a lidskou fantazií k tomu, aby je chránily před působením zlých sil, nemocemi a neštěstím. Nabízí se srovnání s modlami, které jsou rovněž zhotoveny lidskýma rukama a lidskou fantazií. Božstvo, které modla představuje, je uctíváním předmětu žádáno o ochranu před zlými silami, nemocemi a neštěstím. Dalo by se tedy říci, že amulet je

¹⁰⁴ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Antika, křesťanství a myšlení christianizovaných Germánů pozdně antického období a části raného středověku*. in: *Evropa mezi vědou a vírou : sborník textů přednášek a příspěvků k tématu Evropa mezi vědou a vírou : hledání nové konfigurace*. Uspoř. Milan Klapetek. S.15

¹⁰⁵ BEDNAŘÍKOVÁ, Jarmila: *Antika, křesťanství a myšlení christianizovaných Germánů pozdně antického období a části raného středověku*. in: *Evropa mezi vědou a vírou : sborník textů přednášek a příspěvků k tématu Evropa mezi vědou a vírou : hledání nové konfigurace*. Uspoř. Milan Klapetek. S.15

¹⁰⁶ „Ligatura sú pravdepodobne amulety, ktoré sa v písomných prameňoch objavujú výlučne v súvislosti s liečením chorôb. Zmienky o ligatura sú veľmi časté a pretrvávajú dlhé obdobie, od čias sv. Augustína až do 16. storočia.“ CHORVÁTOVÁ, Hana: *Ludová zbožnosť vo včasnóm stredoveku na príklade priveskov-amuletov* in: *Zbožnosť stredoveku*. Praha: Filosofia, 2007, s. 188

¹⁰⁷ Slovo *phylakteries* je len všeobecné označenie pre rozne používané druhy amuletov. Podľa D. Harmeninga to vyplýva z použitia termínu *phylakteries* v Novom zákone, v evangeliu podľa Matúša (23,5). Matúš tu kritizuje farizejov, že si robia širšie modlitebné remienky ako ostatní ľudia. Nekritizuje ale samotné remienky. Hieronymus však považuje modlitebné remienky farizejov za poveru a odsudzuje ich. Sú mu známe podobné praktiky aj u kresťanov, ale aj tu ich považuje za poveru starých báb. Neskor však Gregor Veľký použil starý názov *phylakteries* ako legitímne hromadné označenie pre kresťanské amulety – křížiky, škapuliare (kapsle).“ CHORVÁTOVÁ, Hana: *Ludová zbožnosť vo včasnóm stredoveku na príklade priveskov-amuletov* in: *Zbožnosť stredoveku*. s. 189

zástupným předmětem za modlu, navíc ho má člověk stále u sebe. Ovšem zbytečnost nošení takových předmětů se projeví tehdy, když si člověk uvědomí, že vše kolem je z Boží vůle a jen na Boha se musí spoléhat. Kdo opravdově a hluboce důvěřuje Bohu, je si vědom, jak pošetilé je vkládat naděje a přání do kousku opracovaného kovu, dřeva, kosti.

K zázračným předmětům patří také relikvie. Ostatky světců, případně dotýkané relikvie nebyly pouze pietně ukládány do oltářů či honosných relikviářů v kostelech, ale přibližně od 17. století se objevují i v majetku zámožných osob. Mají typickou podobu jednoho či více uzavřených rámečků s ostatky či relikviemi, které jsou označeny lístečky se jmény světce, jemuž náleží. Vše je zasazeno v dracounových a skleněných ozdobách do zaskleného rámu. Tyto předměty můžeme najít v mobiliárních fondech mnoha českých zámků.¹⁰⁸ Ostatkům svatých byla přičítána ochranná moc. Přítomnost světce v domácí kapli navíc umožňovala obracet se na něj v modlitbě kdykoliv bylo třeba, aniž bylo nutno vykonávat náročnou pouť k jeho hrobu.

Rovněž milostným obrazům a sochám byly připisovány zázračné účinky, např. uzdravení či záchrana života. Většinou se jedná o zobrazení Panny Marie, jejíž uctívání se přibližně od 11. století v západní Evropě velice šíří.¹⁰⁹ Podle chápání katolické církve nepůsobí tyto zázraky obraz sám, nýbrž osoba, kterou zobrazuje. Je proto třeba rozlišovat mezi ikonou východní církve, která je považována za zpřítomněnou osobu světce a proto je uctívána a západním obrazem, který nebyl vytvořen jako posvátný a tedy hodný uctívání, ale vznikl a začal být uctíván shodou různých okolností. Ve východní církvi tedy může být považována za zázračnou nejen původní mariánská ikona, určitým způsobem zhotovená a v souladu s tím pojmenovaná, ale i kterákoliv další mariánská ikona, vystavená v

¹⁰⁸ Zpravidla jsou uloženy v depozitářích nebo zákřistiích zámeckých kaplí, takže se s nimi běžný návštěvník nesetká. Badatelům na základě žádostí umožňuje nahlížet do jejich dokumentace a fotodokumentace Národní památkový ústav, pokud se v jeho správě příslušný fond nachází.

¹⁰⁹ Kultovní uctívání Panny Marie se postupně šířilo z Východu od 4. století. ADAM, Adolf. *Liturgika*, s. 391

libovolném kostele a označená odpovídajícím způsobem.¹¹⁰ Zázračnou ikonou nemusí být jen obraz tradičně rukou malovaný na dřevěné desce, ale i jeho laciná barvotisková kopie, na níž se náhle objeví z očí Bohorodice kanoucí slzy myra. Tímto olejem si kdosi potře bolavá kolena a zjistí, že je bolesti zbaven. I když později myro z obrazu přestane vytékat, je ikona stále pokládána za zázračnou. Modlitba ke Kazaňské ikoně Bohorodice tak uleví od bolestí kolen, uctívání Vladimírské od bolesti kotníků. Z cíle poutí si věřící odnášeli svaté obrázky či kopie milostných soch nebo obrazů. Nejen jako památku na cestu, ale i těmto předmětům přisuzovali ochrannou moc. Věřili, že zázračné působení od originálu může získat i jeho replika, pokud se ho dotkne. Dotek, kratičký okamžik v lidském životě, může předznamenat jeho zásadní změnu. Dotekem se člověk zbavuje strachu z neznámého, dotekem posvátného věří v lepší budoucnost. Se stejnou nadějí, jako žena věřící v to, že k uzdravení jí postačí dotknout se Ježíšova šatu¹¹¹ touží věřící dotknout se relikvie nebo náhrobního kamene, pod nímž spočívají tělesné pozůstatky světce.

Voda je Bohem daný prostředek úlevy a pomoci. Voda zprostředkovává dobro. Vodou ze studánek a pramenů hasili žízeň místní i pocestní. Omývání obličeje či rukou a nohou od prachu cest působí osvěžení těla a zahání únavu. Jednou si však jeden pocestný omyje oči a zjistí, že zrak, který měl dosud zakalený, se mu navrátil a on opět jasně a zřetelně vidí. Jeho svědectví přivádí ke studánce nejen podobně postižené, ale i lidi s jinými neduhy. Pokud i druhý pocítí zdravotní úlevu, i třetí, pověst o zázračném prameni se šíří po okolí. Pramen je ohrazen, je u něj postavena kaplička nebo vznikne klášter.¹¹² Léčivost vody nezpochybňují ani vědci a lékaři. U některých pramenů vznikají lázně, které navracejí zdraví lidem bez rozdílu náboženského

¹¹⁰ JÖCKLE, Clemens. *Slavná poutní místa. Sto nejslavnějších poutních míst v Evropě*. Praha: Grafoprint-Neubert; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, s. 10

¹¹¹ L 8, 43-4

¹¹² Jako příklad lze uvést kopec Křemešník, na jehož úbočí se objevuje pramen, kterému lidé přisuzují léčivou moc. Křemešník byl poutním místem již v roce 1555, kdy na jeho vrcholu byla postavena dřevěná kaplička, kterou v roce 1751 nahradil nový velký kostel Nejsvětější Trojice

přesvědčení. Rozbory vody jiných pramenů sice žádné významné hodnoty minerálů a prvků důležitých pro regeneraci lidského organismu či radioaktivitu nevykazují, ale u studánky stojící kaplička vypovídá o tom, že i tato „obyčejná“ voda změnila život některému postiženému. Pramenitá lahodná čistá voda je zázrakem sama o sobě. Bez ní nemůže být život. Křest vodou zároveň stojí na počátku života křesťana. Pro uzdravení někteří křesťané pijí svěcenou vodu, kterou si přinášejí z chrámů.

3.3 Zázračná místa

Místy, na kterých docházelo a dochází k zázrakům uzdravení, nejsou jen hroby svatých mužů a žen. Putuje se také tam, kde došlo či opětovně docházelo k zázraku zjevení Panny Marie, Ježíše Krista či archandělů. Hlavně v době baroka se rozšířily poutě na místa mariánských zázraků.¹¹³ Slavnostních procesí se účastnili lidé, kteří se tam přicházeli poklonit, samozřejmě mezi nimi byli i nemocní a postižení. Stávalo se, že na těchto místech prodchnutých zvláštní atmosférou klidu a lásky, se jim dostalo náhle kromě duchovního prožitku i úlevy od fyzické bolesti. Zprávy o uzdravení poutníků pak přispívaly k věhlasu místa a přiváděly tam další zbožné křesťany. Jedním z nejznámějších poutních míst, které Vatikán oficiálně schválil, jsou Lurdy ve Francii. V roce 1858 se tam malé Bernadettě Soubirousově zjevila celkem 18x Panna Marie a ukázala jí místo, kde vytéká léčivý pramen.¹¹⁴ Dle legendy dokáže tato voda vyléčit i beznadějně nemocné lidi. To dává naději statisícům věřících, kteří vykonávají pouť do Lurd, účastní se tam bohoslužeb, rozjímají u sochy Panny Marie a prosí jí o pomoc ve svých strastech.¹¹⁵ Římsko-katolická církev oficiálně uznala 67 případů zázračného uzdravení po návštěvě

¹¹³ SALAJKA, Milan. *Teologie a praxe církve*, s. 75

¹¹⁴ Na základě faktů o životě Bernadetty Soubirousově napsal v roce 1941 Franz Werfel dokumentární román. Pohnutkou mu byl slib, který učinil před jeskyní v Lurdech v roce 1940, že vyvázne-li z nebezpečí (prchal před hitlerovským nacismem), zazpívá Píseň o Bernadettě. WERFEL, Franz. *Píseň o Bernadettě*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1989

¹¹⁵ Na místě zjevení byla v roce 1892 postavena socha Panny Marie jako výraz vděku za údajné zázračné uzdravení rodiny Eléonore Dagieuvové.

Lurd. Tento počet není vzhledem k množství věřících, kteří ročně Lurdy navštíví, nijak velký. Náhlá uzdravení jsou ze světoznámých poutních míst hlášena téměř denně. Přístup Vatikánu, který tyto zprávy registruje, je však poměrně obezřetný. Jednotlivé případy podrobuje pečlivému přezkoumávání a zachovává si racionální odstup. Každý případ je zkoumán velice podrobně a dlouhodobě. Jako zázračné jsou uznány opravdu jen případy, které nelze vysvětlit jako vyléčení přirozenými či lékařskými metodami a vyléčení je trvalé. Při posuzování je také brán zřetel na psychiku toho, kdo se cítí být uzdraven. Vzrušení, které člověk na místě zažije, totiž může hrát velkou roli ve zlepšení jeho aktuálního stavu, ovšem jakmile po návratu domů emoce pominou, může se nemoc projevit opět v plné síle. Mohlo by se zdát, že je církev sama proti sobě, když se staví k uznávání zázraků v oblasti uzdravení poněkud zdrženlivě. Z hlediska propagace a marketingu by pro ni více uzdravení znamenalo větší reklamu a do jejího společenství by přilákalo více lidí. Zodpovědní představitelé římsko-katolické církve si však uvědomují, jaké poslání zde církev má a snaží se vyvarovat honby za senzací a nadměrnému ovlivňování zákony trhu. Výsledkem by totiž mohl být nárůst členů církevního společenství, ale nikoliv takových, které by oslovilo křesťanství jako životní následování Ježíše Krista. Je zde nebezpečí, že křest by nově příchozí brali jako vstupní obřad umožňující účast na dalších obřadech, které změní jejich život magickými prostředky. C. V. Pospíšil k tomu říká: „Na věhlasných poutních místech musí církev často čelit tlaku komerčních kruhů, které by si přály, aby některá přirozeně vysvětlitelná uzdravení byla prohlášena za zázračná. Nejde přitom pochopitelně o pravdu či víru, ale o bohapustou reklamu. Lehkověrnost mnoha řadových věřících a bohužel někdy i příslušníků hierarchie ve věci soukromých zjevení nastoluje velmi naléhavou otázku věrohodnosti ústředního svědectví, které mají křesťané vydávat o vzkříšeném Kristu.“¹¹⁶ Je smutným faktem, že vydělávat se dá na všem. I na víře,

¹¹⁶ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Teologie služby*, s. 26

důvěřivosti, pověřivosti. Čím více zázraků, tím více lidí, kteří je také chtějí spatřit. Na poutní místa kromě duchovně připravených poutníků míří i zájezdy turistů, kteří se na ně jezdí podívat právě proto, že se tam dějí zázraky a láká je být u některého přítomen. Všude, kam se sjíždějí lidé, sjíždějí se i trhovci a prodavači nabízející všechno možné, stavějí se hotely pro ubytování příchozích, vznikají restaurace. Obyvatelé získají práci, vydělají více peněz, zvýší se jejich životní úroveň. Dochází k oživení dříve zapadlého místa. Důvodem, proč se církevní představitelé stavějí k zázračným uzdravením na poutních místech poněkud skepticky, je samotné pojetí zázraku. Jak známo, lidé mohou svým soustředěným myšlením vytvářet jakési silové pole. Dochází k tomu například při společných modlitbách či meditacích, kdy je prostor naplněn silnou pozitivní energií, kterou může pocítit i člověk, který se modlitby neúčastní, ale je fyzicky přítomen. Tato atmosféra může kladně ovlivnit organický život. Člověk v ní nalezne úlevu, posílení. „Zázrak, na který čekáme, spočívá v tom, že z nás spadne tísnivý, tíživý tlak světa, který se zdá být bezvýchodný, - a projeví se tím, že náš zrak nabude schopnosti vidět, co je skutečné, a naše srdce zakusí, jak všechno probíhá doopravdy ...“¹¹⁷ K zázrakům však nelze hledat věčný přístup ani je pokládat za události porušující přírodní zákony. V zázraku musíme vnímat především Boží zásah. Rozhodujícím předpokladem je víra v Boha a opravdový přístup k němu. Každý člověk se vnějškově nějak projevuje. Svým jednáním dává najevo okolí své postoje a názory. Říkáme-li, že někoho známe, zpravidla známe jen jeho vnější chování. Kromě tohoto vnějšího světa má každý svůj vlastní vnitřní svět, do kterého dává nahlédnout jen nejbližším lidem, kterým důvěřuje a pak nejniternější svět, do kterého může vstoupit pouze Bůh. Jdeme-li do kostela na bohoslužbu a modlíme-li tam se s ostatními bratry a sestrami, přišli jsme ve svém vnějším světě za Bohem a do společenství bližních, společně se vyznáváme z hříchů a společně Boha chválíme. K nejintenzivnějším prožitkům však patří být

¹¹⁷ GUARDINI, Romano: *Svatí v našem životě* in *Teologie 20. století. Antologie. Uspořádal Karl-Josef Kuschel*. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2007, s. 391

sám s Bohem a hovořit s ním ve svém nitru. Vyznání s vědomím, že ten komu se omlouváme či prosíme za odpuštění nebo pomoc ví, proč jsme tak jednali, nenechává prostor pro zatajování úmyslů či myšlenek a přináší tak úlevu. Okamžiky duchovní komunikace s Bohem v nitru mohou člověka přivést k poznání Boží vůle. Zjeví-li postiženému Bůh myšlenku putovat na určité místo, kde bude uzdraven, je pravděpodobnější, že vykonání pouti pro něho bude přínosnější, než když se na stejné místo vydá v rámci hromadného zájezdu pořádaného farním sborem. Naskytá se také otázka jisté devalvace náboženských poutí. V minulosti šli poutníci zpravidla pěšky, cesty trvaly řadu týdnů, měsíců i let, na cestě na ně číhala různá nebezpečí. Na takovou cestu se nevydávali z rozmaru, ale po důkladné duchovní přípravě. Právě víra, že strastiplná cesta je v souladu s Boží vůlí, dávala poutníkům sílu překonat útrapy a dojít až do cíle. Úleva na konci cesty provázená radostí, poděkování Bohu za jeho stálou přítomnost a ochranu, uvědomění si vlastní síly a schopností po zvládnutí úkolu, to vše mohlo přispět k tomu, že se lidé po návratu cítili vyrovnanější a silnější na těle i na duchu. Mnohým postiženým však zdravotní stav nedovoloval náročnou pouť vykonat osobně. V jejich zastoupení proto na svatá místa putovali poutníci, kteří tam za ně měli vykonat prosebné modlitby¹¹⁸ a zpět chorým přiváželi vodu ze zázračného pramene nebo obrázek světce, jehož hrob byl jejich cílem. Pro psychiku postiženého však je určitě silnějším zážitkem osobní přítomnost, kdy na něj působí mystika místa a společné modlitby s ostatními poutníky. Výdobytky civilizace, které v dnešní době usnadňují lidem život v mnoha oblastech, pomohou dostat se na místo zázraku v podstatě každému. Pouť lze vykonat během několika dnů dovolené, v podstatě s vynaložením minima úsilí. Cestovní kancelář zájemce doveze až na místo, zajistí jim nocleh i stravování. Nabízí se přirovnání takto vykonané pouti k nedělní vnější cestě za Bohem do kostela. Přispěje k posílení víry a uvědomění si sounáležitosti křesťanského společenství. Člověk jdoucí za Bohem ve

¹¹⁸ OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o., 2002, s. 66

za Bohem ve svém nitru, za ním putuje pěšky.

3. 4 Zázračná slova

Německý probuzenecký duchovní Ernst Modersohn brojí proti zaříkávání, spiritismu, věštění budoucnosti a horoskopům: „Člověk chce dosáhnout určitého dobra, např. uzdravení, ale ne biblickou cestou tím, že by se poddal Boží vůli, cestou pokání, modlitby, ale svévolnou cestou čarování. Chce odstranit něco zlého, ale ne v linii Boží, nýbrž cestou ďáblou. Co Bůh nedá a odepře, to musí dát ďábel. Také křesťanský nátěr, jako je užívání tří nejvyšších jmen, jména Kristova, určitých modlitebních formulací, modlitby Páně atd., nic nemění na skutečnosti, že zde máme co činit s pohanstvím. Je to čarování, i když se tomu říká „požehnání“.“¹¹⁹ Izraelci pokládají vznešené Boží jméno za tak mocné, že jej v synagogální bohoslužbě nepronášejí nahlas.¹²⁰ Ve jménu je síla a moc. Slabý se zaštiťuje jménem silného. Silnější vítězí nad slabším. Ježíš jako silnější vítězil nad nemocemi a démony. Pomocí jeho jména chtějí nad nemocemi a démony vítězit i lidé. Používání modlitebních formulací, biblických veršů či jména Trojjediného Boha jako zaříkávací formule je s křesťanskou vírou zcela neslučitelné. K Bohu mají směřovat prosby, chvály, díky. K jeho jménu či modlitbě nelze přistupovat jako k magickým prostředkům, jejichž použitím člověk dosáhne zázračného uzdravení. Biskup K. Ware říká: „Ve jménu je síla a moc, ale pouhým mechanickým opakováním se nedosáhne ničeho. Ježíšova modlitba není zázračný talisman. Tak, jako u všech ostatních svátostných úkonů, od osoby člověka se vyžaduje spolupráce s Bohem skrze činnou víru a asketické úsilí. Jsme povoláni k vzývání Jména ve stavu usebrání a vnitřní bdělosti, ve které soustředíme svoji mysl na slova modlitby s plným vědomím toho, kdo je Ten, ke komu se modlíme a kdo nám odpovídá z našeho srdce.“¹²¹ Právě přístup věřícího

¹¹⁹ MODERSOHN, Ernst. *V poutech pověry*. Praha: Evangelická církev metodistická, 1992, s. 17

¹²⁰ WARE, Kallistos. *Síla jména*. Brno: Pravoslavné vydavatelství, 1993, s. 16

¹²¹ WARE, Kallistos. *Síla jména*. s. 17

k modlitbě ukazuje, jaký je jeho vztah k Bohu. Jestli ho považuje za nadpřirozenou bytost, kterou je možné manipulovat vhodně vybranými slovy, nebo v něm vidí svého průvodce na cestě životem, který od něho získal a který mu na konci pouti opět s pokorou odevzdá. Modlitba je způsob komunikace, může se zdát, že jednostranné, vycházející od člověka. Ale upřímná slova Bůh slyší a neoslyší. Cesta k Bohu nevede přes magii, spiritismus a podobné praktiky, třebaš jsou při nich používány křesťanské symboly či Boží jméno. „Pilně se ale warowati musíme, abychom modlitbu, tohoto posla Božího mezi nebem a zemí, tento pokrm nebeský duše po Bohu taužící, nezneužíwali k rozličným hanebným wěcem, jako k čárům, k zaklínání, k zažehnávání, a co wíce jest podobných pohanských ohawností. Byli bohužel w křesťanstwu časowé temnosti, kde pro mrzký zisk modlitbau zaklínali a zažehnawali se zlí duchowé, d'áblowé, rozličný hmyz i německé myši. Byli časowé přewráceností lidské, kde se modlitba i ku kletbě zneužíwala. Zde wěru žasnauti musí duch lidský nad takowauto přewráceností!“¹²² Modlitbu je tedy nutno spráwně pochopit. Je to způsob komunikace s Bohem, nikoliv magické zaříkáwadlo. Neplatí ani úměra „čím déle se modlím, tím lepší jsem křesťan“. Není důležitá délka modlitby, ale její upřímnost a opravdovost. Může se stát, že člověk trávící hodiny na modlitbách, neshledává ve svém životě žádnou změnu. Zdá se mu, že Bůh ho nevyslyšel. Nezasloužil si snad jeho pomoc, protože je obtížen množstvím hříchů? Modlí se snad málo? Zavrhnul ho Bůh? Má smysl se dál modlit, když se účinek nedostaví? Možná, že tento člověk jen nevidí, že Boží pomoc může mít i jinou podobu, než kterou on právě očekává. Rovněž nelze spoléhat na to, že si všechno, po čem toužíme, vymodlíme a vyprosíme. Bůh dal lidem rozum, je tedy třeba ho používat. Člověk se sám musí nejprve přičinit a poté mu bude pomoženo. Obracet k Bohu bychom se měli s prosbami o pomoc jen

¹²² Za jaké wěci se máme modlití? Krátké pojednání o modlitbě v úvodu modlitební knížky. KOŠUTH, B. W.. KOŠUTH, Benjamin. *Bůh láska jest. Modlitby křesťanské*. W Praze: Tiskem Kat. Jeřábkowé, 1851, s. 15

v těžkých situacích, na které sami opravdu nestačíme a jejichž vyřešení není v našich silách, možnostech a schopnostech. Ovšem slova chvály a poděkování za všechno, co nám dává, by k němu měla směřovat každý den.

3. 5 Zázrační léčitelé

Tradice kořenářek ve venkovském prostředí během posledního století mizí. Velký vliv na to má systém lékařské péče, která se stala široce dostupnou a také rozvoj farmaceutického průmyslu. Znalost bylin, jejich léčivých účinků a způsobů použití se mezi lidmi vytrácí. Na bylinkáře a přírodní léčitele se lidé většinou obracejí, pokud nepomáhají prostředky moderní medicíny. Přitom používání sušených bylinek nezatěžuje organismus tolik, jako chemicky zhotovené preparáty v podobě pilulek, které mívají často nepříznivé vedlejší účinky. Problematická z hlediska křesťanské víry je však činnost léčitelů, kteří při své praxi kromě prostředků přírodní medicíny používají i náboženské předměty, formulace a modlitby. U věřících pacientů tím získávají na důvěryhodnosti. Vstupují-li nemocní do místnosti, které vévodí velký krucifix, plameny svící osvětlují obrazy svatých na stěnách a v prostoru se vznáší vůně kadidla, může u nich atmosféra vzbudit pocit posvátna a v léčitele mohou vkládat až neoprávněné naděje. Výzdoba prostoru má velkou roli na psychiku pacientů a může tak znásobovat efekt léčení. Je otázkou, nakolik je léčitel sám opravdu přesvědčen, že své poslání musí vykonávat v náboženském duchu, či se jen snaží o vytvoření jakési kulisy, která má na pacienty sugestivně působit. Je správné, když lidé dar uzdravování, který dostali, používají k pomoci potřebným. Vystupují-li však jako křesťanští léčitelé, mělo by celé jejich konání být v souladu s křesťanskými pravdami, jinak hrozí, že se léčení změní v magické obřady. „Подобные «целители» иногда усердно ходят в церковь, молятся дома, соблюдают и некоторые другие церковные установления, даже посылают своих пациентов креститься или причащаться. При этом они наивно полагают, что все это

подтверждает и гарантирует божественность происхождения их целительского дара. Однако следует помнить, что ни чтение молитв, ни какие-либо обрядовые действия еще не являются гарантией того, что человек, совершающий их угоден Богу.¹²³ Za podobného léčitele, před kterým pravoslavný duchovní varuje, může být pokládán Spiros Sathi zvaný Daskalos, původně úředník, nyní v penzi, který žije na Kypru. U domu má svatyni, kde medituje a modlí se. Svatyně je vyzdobená mnoha uměleckými náboženskými předměty, jsou v ní ikony Ježíše a Bohorodice, svíce, na oltáři stříbrný kalich, krucifix a mečik bez hrotu. Daskalos vyhání duchy, léčí tělesné neduhy, nádory, bolesti zad, případy posedlosti, bere na sebe špatnou karmu jiných. Za uzdravení odmítá odměnu. Říká, že prošel mnohonásobnou inkarnací, umí opouštět tělo, používá telepatii, komunikuje s mimozemšťany. Označuje se za léčitele a lékaře duše. Je přesvědčen, že jedinečným způsobem odkrývá učení Ježíše Nazaretského. Život chápe jako šanci duchovně se povznést a prostřednictvím lásky přispět ke kosmické harmonii.¹²⁴ O uzdraveních, které vykonal, říká autorovi knihy: „...uzdravenia, o ktorých si počul, som nevykonal ja, ale Duch Svätý. Ja som iba kanálom tejto Vyššej inteligencie.“¹²⁵ Proti používání křesťanských pomůcek léčiteli představitelé církví vystupují a varují křesťany, aby takovým lidem nedůvěřovali. Igumen N. z Ruské pravoslavné církve říká: „Никто из так называемых «православных целителей» к подобной жизни не имеет ни малейшего отношения, и тот факт, что они, совершая свои манипуляции, используют чтение православных молитв, окружая себя крестами, иконами и свечами, не должен нас смущать и обманывать, потому что молитвы таких людей – мерзость пред Богом.“¹²⁶ Bůh dal lidem přírodní léčivé prostředky. Některým dal dar je najít a poznat, jak je používat. Nejedná se však pouze o prostředky z rostlinné či živočišné říše. Jiní lidé totiž dostali energii, jejímž předáváním mohou posilovat a uzdravovat

¹²³ Н, Игумен. *Об одном древнем страхе*, s. 66

¹²⁴ MARKIDES, Kyriacos C.. *Strovoloský mág*. Bratislava: Gardenia Publishers, 1994,

¹²⁵ MARKIDES, Kyriacos C.. *Strovoloský mág*. Bratislava: Gardenia Publishers, 1994, s. 11

¹²⁶ Н, Игумен. *Об одном древнем страхе*, s. 66

potřebné. Účinky všech těchto Božích darů jsou léčivé již ze své podstaty. Doprovázet jejich aplikaci slovy či gesty napodobujícími náboženské obřady je proto zcela zbytečné a mohlo by být považováno za zneužití křesťanské víry. Lékař podávající lék či fyzioterapeut snažící se uvolnit nehybnou část těla k tomu nepronáší magické formule. Pacient věří, že mu zdravotníci pomohou a žádné zaříkávání či okuřování neočekává. Dá se předpokládat, že i křesťan by na takové počínání ve státním či soukromém zdravotnickém zařízení hleděl se značnou nedůvěrou. Ovšem navštíví-li stejný člověk léčitele, přítomnost náboženských symbolů a rituálních předmětů v jeho ordinaci ho nepřekvapí a jejich používání chápe jako součást terapie.

4. Církev a postižení v současnosti

Postižení lidé dnes mají stejná práva jako ostatní občané. Společnost na ně pohlíží bez předsudků, pomáhá jim odstraňovat bariéry ztěžující život a v rámci sociální solidarity těm, kdo se o sebe nejsou schopni postarat, financuje pečovatelské služby či pobyt a péči v ústavech.¹²⁷ Někteří handicapovaní se však i přes své omezení snaží zapojovat do běžného života. Naleznou si povolání, ve kterém jim jejich tělesná či duševní nedostatečnost není na překážku. Co se však stane, když postižený cítí, že je povoláván ke kněžské službě?

4.1 Kanonické právo

Nahlédneme-li například do kanonického práva pravoslavné církve, dozvíme se, že knězem se může stát pouze muž starší 30 let (diakonské svěcení lze obdržet již v 25 letech), pevný ve víře, znalý Písma a církevních pravidel, s ukončeným vysokoškolským teologickým vzděláním. Samozřejmostí je pravoslavný křest a myropomazání. Musí mít dobrý kredit ve společnosti a musí být svobodný¹²⁸ a ne otrok. V kanonickém právu dále čteme: „Musí být telesne zdravý, t.j. nemal by mať telesné nedostatky, ktoré by prekážali vykonávaníu kňazských povinností: teda nemože byť hluchý a slepý (78. apoštolské pravidlo), nemože byť dobrovoľne vykastrovaný, lebo sa to chápe jako „samovražda“(22. apoštolské pravidlo). Musí byť psychicky a duševne zdravý. Posadnutí, ako aj epileptici nemožu byť kňazmi (pozri 79. apoštolské pravidlo).“¹²⁹ Je logické, že člověk s vadou zraku, hlasu či sluchu činnost jáhna nebo kněze vykonávat nemůže. Stejně tak člověk omezený v pohybu, chodící o holích či na vozíku. Složitější situace je v případech duševní nemoci. Pokud se nepodaří příznaky včas

¹²⁷ Poskytování peněžitých dávek osobám se zdravotním postižením určených ke zmírnění sociálních důsledků jejich zdravotního postižení a k podpoře jejich sociálního začleňování a průkaz osoby se zdravotním postižením upravuje Zákon č. 329/2011 Sb. O poskytování dávek osobám se zdravotním postižením a o změně souvisejících zákonů.

¹²⁸ Týká se společenského postavení, nikoliv rodinného stavu.

¹²⁹ BOUMIS, Panagiotou I. *Kanonické právo pravoslavné církve*. Prešov: Pravoslávna Bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1997, s. 140

rozpoznat, postižený se stane mnichem či knězem. Ani mnišské sliby či postřižení, ani kněžské svěcení nezabrání zlým silám, aby člověka neovládly. Kněz má u věřících velkou autoritu, lidé se na něho obracejí se svými těžkostmi a hledají u něj duchovní útěchu a pomoc. Výkyvy v chování kněze, jeho případné zvláštní reakce či neobvyklé rady mohou u jednotlivců způsobit v lepším případě údiv, v horším přitížení jejich stavu. Ve společenství pak dochází ke zmatkům a rozkolům, když jedna část věřících stojí za knězem a druhá na něho upozorňuje nadřízené církevní představitele. Církev si uvědomuje závažnost této situace a snaží se zabránit negativním dopadům působení psychicky nemocných kněží na věřící zákazem činnosti nebo zbavením kněžského svěcení. V těžkých případech je nevyhnutelná léčba v psychiatrické léčebně.

4.2 Vztah církve k duševně nemocným věřícím

Některé názory a stanoviska jednotlivých křesťanských církví se mohou lišit. Základní principy tohoto vztahu si ukážeme opět na příkladu pravoslavné církve. Nemocnému a trpícímu je třeba pomáhat a jeho jednání posuzovat individuálně s přihlédnutím ke stavu, v jakém se nachází. Například sebevrahům je obecně za zmaření života upíráno právo křesťanského pohřbu a připomínka v liturgii. Ovšem „jestliže se sebevrah zbavil života neuvědoměle „bez rozumu“, tzn. v případě duševní choroby, dovoluje se za něho modlitba po přezkoumání záležitosti oprávněným hierarchou. Zároveň je nutné si uvědomit, že za hřích sebevraždy nesou odpovědnost i lidé z okolí sebevraha, kteří nebyli schopni mu projevit účinný soucit a prokázat mu milosrdenství.“¹³⁰

Pravoslavná církev uznává, že ne každého psychicky nemocného člověka lze označit za posedlého a k provádění velkého exorcismu přistupuje až po řádném přezkoumání stavu postiženého.¹³¹ Církev

¹³⁰ *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, s. 106

¹³¹ Tzv. malý exorcismus je prováděn vždy v souvislosti se křtem.

nezpochybňuje podíl vědecké psychiatrie a jejích metod na zlepšení stavu nemocných a vítá spolupráci lékařů v péči o postiženého. Je pro ni však zásadní, aby vše probíhalo ve prospěch postiženého člověka tak, aby metody léčby ještě více nenarušily jeho duševní rovnováhu a nebyly pro něj stresující. „Psychoterapeutické metody, jež jsou založeny na potlačení osobnosti nemocného a ponížení jeho důstojnosti, jsou mravně nepřípustné. Okultní metody působící na psychiku se někdy maskují za vědeckou psychoterapii a jsou pro pravoslavní rovněž rozhodně nepřípustné. Léčba duševně nemocných vyžaduje ve zvláštních případech opatření, jako je izolace nebo donucovací metody. Při výběru těchto metod je však třeba vycházet z principu co nejmenšího omezení svobody pacienta.“¹³² Porozumět světu psychicky nemocného člověka je nesmírně obtížné. Jinakost chování a uvažování nemusí být známkou šílenství. Společnost ale nemá ráda, když se někdo chová jinak. Je pro ni nevypočitatelný a tudíž obtížně ovladatelný. Je proto třeba ho „vyléčit“, aby se choval stejně jako ostatní. Pokud však takový člověk nikomu neublíží a je se svým životem spokojený, proč se ho pokoušet změnit a srovnat do pravidel a řádů tzv. normality?¹³³ Výsledkem může být, že ze šťastného podivína se stane nešťastný podivín, v normálním světě zcela ztracený. Zakotvení v církevním společenství, které i v něm vidí nositele obrazu Božího a tak k němu přistupuje, je pro jeho duševní pohodu přínosnější, než množství různých pokusů o léčbu. Důležité je také společenství věřících, do kterého postižený patří. Nelze totiž opomenout sílu společné modlitby na bohoslužbách. Pravoslavné chrámy vedou spisek se jmény nemocných, která se vsouvají do pobožnosti za uzdravení účastníka „nyní spolu s námi se modlího“. Tento člověk by měl být liturgii přítomen, pokud to jeho zdravotní stav alespoň trochu dovolí.

¹³² *Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve*, s. 95

¹³³ „To, že většina lidí vidí svět v zásadě stejným způsobem a že tento „způsob“ je pravdivým měřítkem skutečnosti, není argument, třebaže jsme se z praktických důvodů dohodli, že být normální znamená sdílet halucinace svých bližních.“ UNDERHILL, Evelyn. *Mystika. Podstata a cesta duchovního vědomí*. Praha: nakladatelství dybbuk, Jan Šavřda, 2004, s. 40

4.3 Církev a uzdravení vírou

Jak vlastně definovat uzdravení vírou? A jak vůbec funguje? Obecně lze předpokládat, že procenta postižených v křesťanském společenství budou srovnatelná s procenty postižených vyznávajících jiná náboženství či bezvěrců. Kdyby k uzdravení stačila pouhá víra, nepotřebovali bychom žádná zdravotnická zařízení a všichni bychom se těšili výtečnému zdraví. Výzkum týkající se náboženského uzdravení proběhl v letech 1980 – 1982 u 611 členů finské letniční církve. Z 1403 hlášení o zkušenostech s náboženským uzdravením jich bylo možné 829 vyhodnotit jako pozitivních, neboť došlo ke zlepšení stavu a 547 jako negativních, kdy k vyléčení v souvislosti s praktikováním víry u respondentů nedošlo. Lidé, kteří se výzkumu zúčastnili, byli ovlivněni silným náboženským domácím prostředím, ve kterém od dětství vyrůstali a rovněž sociálním prostředím, v němž žili. Více než 4/5 vyléčených cítilo, že přijalo pomoc od Boha prostřednictvím svých lékařů. Menšina cítila, že je Bůh zasáhl přímo.¹³⁴ Záleží tedy na každém jednotlivci, jak interpretuje své uzdravení. „A miracle cure must be understood as a phenomenon connected with religious activity. Apart from a certain number of shared features, the differences may be regarded as fundamental. One point of contact is the placebo sector: the result achieved in religious healing may be compared on the placebo affect. There are also potentially hazardous areas in religious healing activities. Religious miracle healing is a phenomenon admitting a variety of interpretations.“¹³⁵ O tom, že ponechat uzdravení jen na milostí Boží je poněkud krátkozraké, svědčí i skutečnost, že někteří účastníci výzkumu hlásili uzdravení opakovaně, neboť onemocnění je postihlo znovu, jiní během doby jeho trvání zemřeli. Tento průzkum proto více než počty uzdravených Božím zásahem ukazuje počty věřících přesvědčených, že za jejich uzdravením stojí Bůh, který může

¹³⁴ „More than four-fifths of those cured felt that they had received help from God through the mediation of their doctors. A minority felt that God had intervened directly.“ MIETTINEN, Matii A.. *Religious miracle healing in Medical-psychological Perspective*. Pieksämäki: Research Institute of the Lutheran Church in Finland, 1990, s.10

¹³⁵ MIETTINEN, Matii A.. *Religious miracle healing in Medical-psychological Perspective*. s. 14-15

působit i skrze práci lékaře, kterého zpravidla většina lidí postižených nějakým neduhem, navštíví. „Díky Bohu jsem byl uzdraven.“ Řekne křesťan po prodělané složité operaci. „Díky lékařům jsem byl uzdraven.“ Řekne ateista po obdobné operaci. Mají však vůbec církve provádět službu uzdravování vírou? Nad touto otázkou se zamýšlí farář evangelické lutherské církve Christenson v knize *Služba uzdravování*. „Kázání přináší evangelium slovem, uzdravování přináší evangelium skutkem. Obojí je potřebné. Máme-li uzdravování bez kázání, pak se může snadno zvrhnout ve spiritismus nebo spiritistické pokusy. Je-li však jen kázání bez daru uzdravování, může se z toho stát snadno neživotná víra a studená dogmatika, nakonec náboženství, kde trvá jen mrtvý pořádek a tradice.“¹³⁶ Duchovní se dále snaží najít odpovědi na otázky věřících, kteří někdy pochybují, je-li správné hledat pomoc u lékaře a očekávají, že Bůh vyslyší jejich modlitby a uzdraví je, nebo v souladu s Boží vůlí uzdravení nebudou. „Pochybuješ-li opravdu o tom, že Bůh tě chce uzdravit, smíš pak poslat pro lékaře, když přece víš, že bude všemi prostředky, které má po ruce, pracovat na tvém uzdravení? Nechce-li tě Bůh opravdu uzdravit, pak budeš účinně pracovat proti jeho vůli, když posíláš pro lékaře. V této praktické situaci je pro nás i pro lékaře vážkou otázkou, je-li Boží vůlí nemoc přemoci a uzdravit.“¹³⁷ O tom, že léčení vírou a lékařská pomoc nejsou v protikladu, ale mohou se vzájemně doplňovat, píše K. E. Koch v předmluvě knihy *Jesus heilt*: „...die Glaubensheilung nicht in Gegensatz zur medizinischen Hilfe gesetzt werden darf. Gott kan auch durch den Arzt helfen. Ärztliche hilfe und Glaubensheilung schliessen sich nicht gegenseitig aus, sondern können sich ergänzen. Wenn diese Vorfragen geklärt sind, dann dürfen wir völlig offen sein für die Hilfe, die der Christ im Glauben und im Gebet erfährt.“¹³⁸ Odpověď na

¹³⁶ CHRISTENSON, Larry. *Služba uzdravování nemocných v církvi. Možnost nebo povinnost?* Havlíčkův Brod: Ichthys, 1991, s. 6

¹³⁷ CHRISTENSON, Larry. *Služba uzdravování nemocných v církvi. Možnost nebo povinnost?*, s. 8

¹³⁸ KOCH, Kurt E.. *Jesus heilt*. Berghausen: Evangelisationsverlag. s.a., s. 3

otázku, zda je uzdravování v souladu s Boží vůlí, dal Ježíš Kristus činem. Uzdravoval. Uzdravoval nemocné a postižené a tím je vracel zpět do života. Ten, kdo říká, že je mu Ježíš vzorem, by tedy měl dělat vše pro své uzdravení. Za Ježíšem uzdravovatelem chodili nemocní, nemohoucí za ním přinášeli. To bylo v době jeho pozemského vystoupení. Lidé za ním chodili jako za člověkem, kterému věřili, že jim pomůže. Stejně tak by měli dnes nemocní chodit za lékařem a věřit mu, že jim pomůže. To, že lékaři jsou zde k dispozici, znamená, že Bůh dává lidem možnost úlevy od bolestí a utrpení. Je třeba ji proto využívat jako cestu k návratu do života. Obavy ze ztráty víry kvůli tomu, že člověk, za jehož uzdravení se společenství modlí, zemřel, jsou liché. Ztratit z tohoto důvodu víru může jen ten, kdo pravou víru nemá a náboženské prostředky zaměňuje za magii. Smrt patří k životu. Utrpení k němu patřit nemusí, pokud člověk využije všech prostředků, které mu Bůh dává.

4.4 Víra postižených

Ačkoliv v současné době průzkumy hovoří o tom, že ubývá věřících a Češi jsou ve sdělovacích prostředcích často charakterizováni jako národ ateistů, určitou náboženskou potřebu v sobě má většina lidí.¹³⁹ O tom svědčí i množství mladých lidí hledajících Boha. Jejich rodiče prošli socialistickou školní i mimoškolní výukou a výchovou, a třebaže byli v dětství pokřtěni, aktivně se do života církevní obce nezapojovali. Z křesťanských tradic sice udržovali slavení vánočních a velikonočních svátků, to se však proměnilo v dodržování rodinných zvyků bez hlubších duchovních základů. Vztah k náboženství byl mylně zaměňován ve vztah k církvi, a to všeobecně k římskokatolické, která je

¹³⁹ Institut pro výzkum veřejného mínění v roce 1999 zjišťoval duchovní, náboženskou orientaci veřejnosti starší 15 let. 11% dotazovaných se hlásilo k věřícím, zúčastňovalo se náboženského života. 25% bylo věřících, kteří se náboženského života nezúčastňovali. 5% vyznávalo směr, který není uznávaným náboženstvím. 20% bylo nerozhodných, kteří mají pochybnosti o tom, zda Bůh existuje. 36% ateistů nevěřilo v žádného Boha. Zbývající dotazovaní (3%) uvedli jinou odpověď. MIŠOVIČ. Ján: Víra v dějinách zemí Koruny české. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2001, s. 12

z pochopitelných historických důvodů vnímána poměrně negativně.¹⁴⁰ Dnes má hledající člověk možnost výběru cesty k Bohu. To ovšem někdy vede k tomu, že nezakotví v žádném společenství, ale putuje za svým osobním Bohem různými směry a různými církvemi. Křesťanství znamená zároveň obecenství, obsahuje aspekt sounáležitosti s druhým. Ježíš je tam, kde se v jeho duchu sejdou alespoň dva.¹⁴¹ Není to víra osamělého jedince, který si vždy vystačí sám. Je v ní bratrská a sesterská láska, pomoc potřebnému, útěcha nešťastnému, naděje trpícímu. Pro tyto hodnoty nakonec křesťanství „objeví“ i někteří z oněch putujících hledajících a v některé z tradičních křesťanských církví naleznou svůj konečný cíl. Duchovní potřeby postižených lidí se neliší od duchovních potřeb zdravé populace. Hovořila jsem s několika postiženými či jejich blízkými a ptala se na jejich vztah k Bohu, a zda a jak jim víra pomáhá překonávat těžkosti života. Oslovila jsem celkem 8 osob, 4 ženy a 4 muže, různého věku, kteří jsou tělesně či psychicky postižení, nebo mají postižené dítě.

1. Muž, 75 let, od narození sluchově postižený, římskokatolické vyznání, vdovec, vzdělání základní. Prošel povinnou výukou náboženství ve škole, v dětství chodil s maminkou do kostela na nedělní a sváteční bohoslužby, což považoval spíše za zvyk a povinnost. S manželkou navštěvoval kostel jen výjimečně, zpravidla šli o vánocích na půlnoční. Své postižení s Božím působením nijak nespojuje. Nechápe je jako nějaký trest či úkol, ani nikdy neočekával žádné zázračné uzdravení. S postižením žije celý život a případné těžkosti v komunikaci s ostatními lidmi se naučil překonávat. Nyní bydlí v domě s pečovatelskou službou, kde se seznámil s paní, která je praktikující katolička. Začal ji pravidelně doprovázet na mše. Zúčastnil se také zájezdu na Svatou Horu

¹⁴⁰ Teolog Tomáš Halík viděl v roce 1993 situaci v České republice ve vztahu k církvím takto: „V našem povědomí leží kromě jiného neřádu čtyřicet let nenávistné komunistické protináboženské agitace, prvorepublikánské protikatolictví a antiklerikalismus fosilního liberalismu minulého století, jsou tam i špatné zkušenosti s katolickou církví v dávnější minulosti, českým dějepiscetvím rádně připepřené, je tam fakt její absence po dvě generace a pramalá (navíc mnohdy rozporuplná) zkušenost s jejím životem na svobodě.“ In: MIŠOVIČ. Ján: Víra v dějinách zemí Koruny české. s. 139

¹⁴¹ „...kde jsou dva nebo tři shromážděni v mém jménu, tam jsem s nimi.“ (Mt 18, 20)

pořádaného místní farností. Ve společnosti více lidí je pro něho však obtížné sledovat komunikaci a zapojovat se do ní, proto se aktivit ve společenství příliš nezúčastňuje.

2. Žena, 42 let, od 18 let v důsledku úrazu na vozíčku, bez vyznání, vdova, středoškolské vzdělání. Vyrůstala v ateistické rodině. O náboženství se nezajímala. Po úrazu, ke kterému došlo nešťastnou náhodou, se snažila zkoušet všechny možné metody, které by jí mohly pomoci zlepšit zdravotní stav. Začala navštěvovat i lidového léčitele, což jí sice ke zlepšení tělesného stavu nepomohlo, avšak přispělo k duševnímu vyrovnání. Zajímá se o esoteriku, věří v moc přírodních sil a Boha chápe jako energii, která ovlivňuje tento svět. Tato víra jí přináší klid do duše. Stále tajně doufá, že by se její stav mohl zlepšit, i když ví, že z lékařského hlediska je to velmi nepravděpodobné. Napadlo ji, že kdyby byla křesťanka a chtěla chodit na bohoslužby, musela by dojíždět do jiné obce. Do místního kostela by se totiž jako vozíčkářka bez pomoci nedostala, neboť ke vstupu vedou schody.
3. Žena, 41 let, matka sluchově postiženého dítěte, pokřtěná v římskokatolické církvi, vdaná, vysokoškolské vzdělání. Pokřtěna byla jako dítě na přání babičky, do kostela nechodila a jak říká, vztah k Bohu nemá žádný, nenapadlo jí o tom přemýšlet. Narození postiženého dítěte bere jako skutečnost, která prostě nastala. Navíc v rodině se tato vada vyskytla již v předchozích generacích. Vystudovala speciální pedagogiku a učí postižené děti. Získané znalosti tak využila i u výchovy svého syna. Doufá, že lékaři v budoucnu najdou způsob léčby vady, kterou její syn trpí. Kdyby byl náhle samovolně uzdraven, určitě by jí to potěšilo, ale souvislost s Božím zázrakem a vírou by v tom neviděla. Její manžel je bez vyznání, děti pokřtít nedali.
4. Muž, 14 let, sluchově postižený od narození, bez vyznání, žák základní školy. Do kostela nechodí, připadá mu to tam temné, studené a ponuré. Připouští, že tento dojem mu mohl utkvět po jeho účasti na církevním pohřbu prababičky. Doma se o náboženství nemluví. V otázce případného zlepšení svého zdravotního stavu

spoléhá na lékařskou vědu. Zmínka o Ježíšových zázracích ho ale zaujala a rozhodl se, že si Bibli přečte.

5. Muž, 67 let, duševně postižený, římskokatolické vyznání, rozvedený, vysokoškolské vzdělání. Během vojenské služby se u něj objevila deprese. S touto nemocí byl během života několikrát hospitalizován v psychiatrické léčebně. Vyrůstal v praktikující křesťanské rodině, sám pravidelně a většinou rád navštěvuje bohoslužby. Někdy se mu tam jít nechce, ale návštěvu mše chápe jako povinnost k Bohu, tak se přemůže a jde. Chodí se tam vyznávat ze svých hříchů a prosí o jejich odpuštění. O uzdravení nežádá, nepřipadá si nemocen. Akcí, které farnost pořádá, se nezúčastňuje. S některými členy se občas schází, neboť mají stejné koníčky. Problematické životní situace spojené s nadměrnou konzumací alkoholu u něj ústí v těžké depresivní stavy s následnými hospitalizacemi. Takovým obdobím pro něj byl i rozvod. Zastává římskokatolické stanovisko o nerozlučitelnosti sňatku a tvrdí, že bývalá manželka je stále jeho ženou.
6. Muž, 37 let, duševně postižený, pravoslavný, rozvedený, vysokoškolské vzdělání. Jeho rodina je nábožensky vlažná. Několik let praktikoval buddhismus. Nyní je přesvědčen, že to byla nesprávná cesta, po které došel k branám pekla. Těžké duševní stavy, halucinace a deprese ho dovedly do psychiatrické léčebny. Po následném setkání s křesťanstvím došel k poznání, že pouze pravoslaví se svou tradicí je jediným správným vyznáním. Víra pro něj znamená jistotu a ukotvení. Náboženské obřady velmi intenzívně a hluboce prožívá. Zúčastňuje se i dalších náboženských akcí, které církev pořádá, např. poutí. Víra je neoddělitelnou součástí jeho života. Důležitá je pro něho hlavně spiritualita a snaha o duchovní povznesení. K tomu by rád přivedl i druhé, což se mu však příliš nedaří. Aktivní účast na církevním životě je pro něj důležitá i proto, že se v běžném životě cítí osamělý. To, že patří do společenství věřících, mu přináší uspokojení.
7. Žena, 32 let, zrakově postižená, bez vyznání, svobodná, střední vzdělání. V dětství viděla, postupně však začala zrak ztrácet,

v současné době má jen zbytky zraku. Vypráví, že kritické pro ni bylo období mezi 15. – 20. rokem života, kdy se těžko vyrovnávala s představou, že její stav se místo zlepšení stále zhoršuje a představa, že bude zcela slepá, ji děsila. V té době se začala zajímat o smysl života, působení osudu a předurčenosti lidí. V ateistické rodině, ve které vyrůstala, ji nikdo s křesťanstvím neseznámil. Jednou zašla do kostela v naději, že se tam přihodí „něco“. To „něco“ sama neumí specifikovat, možná očekávala duchovní prožitek, možná i zázrak uzdravení. Dostavilo se však pouze zklamání. V kostele bylo jen několik starších žen, mši sloužil kněz, patrně Polák, který si češtinu ještě příliš neosvojil a průběh mše jí byl nesrozumitelný. Získala pouze trvalý pocit, že tam nepatří. Se svým stavem není smířená. Proč je takto postižená právě ona, se snaží zjistit pomocí horoskopů, astrologie a různých věšteckých praktik. V zázrak uzdravení stále doufá. Říká, že nic jiného než doufat, jí vlastně nezbývá.

8. Žena, 53 let, matka mentálně postiženého dítěte, evangelička, rozvedená, vysokoškolské vzdělání. V dětství ji do sboru pravidelně vodila její teta, která jí Boha představila jako někoho, kdo všechno vidí a slyší a nic před ním neutají, ani ošklivé myšlenky. A za všechno špatné, co provede, jí Bůh potrestá. Do kostela chodila s velkou bází a strach z trestajícího vševědoucího Boha jí poznamenal celé dětství. Vdala za nevěřícího muže, dvě děti ke křesťanství nevedla, neboť je nechtěla Bohem strašit. Před časem si její muž našel jinou ženu a rozvedli se. Tuto situaci nesla ve svém nitru velice těžce. Navenek se však, jak říká, vrhla do víru života. Ten vír alkoholu a krátkodobých vztahů jí však stahoval ke dnu. Nakonec jí pomohlo nečekané těhotenství a mateřská zodpovědnost za dosud nenarozené dítě. Toto dítě se však narodilo s těžkým tělesným, a jak se později zjistilo i mentálním postižením. Vyžaduje neustálou péči, proto je umístěné v ústavu. Žena říká, že jí nevadí, když ho vidá jen občas, když se za ním zajede podívat. Nemá k němu stejnou citovou vazbu, jako ke svým starším dětem. Když ještě měla syna u sebe doma, navštívila jí její teta, která konstatovala, že

postiženým dítětem je Bohem potrestána za to, že přestala chodit do kostela a nežila jako správná křesťanka. Žena od té doby bohoslužby navštěvuje pravidelně a často se modlí. Přiznává, že ze strachu.

Z uvedených příběhů vyplývá, že vztah postižených lidí k víře nelze nijak zevšeobecňovat. Své postižení si museli uvědomit, smířit se s ním a naučit se s ním žít. Křesťanství může v některých případech pomoci jejich začlenění do společnosti a nalezení nového okruhu přátel. Zázrak tělesného uzdravení však od něj neočekávají, v této oblasti hlavně spoléhají na lékaře. Církev tak znamená pro věřící spíše prostředníka přiblížení se k Bohu a léčebnu duše než léčebnu těla.

4.5 Pohled psychologie

„Vztah mezi psychologií náboženství a psychoterapií je úzký, protože náboženství může mít – podle okolností – jak léčivý, tak patogenní vliv.“¹⁴² Odlišnost spočívá právě v přístupu postiženého k víře. Naděje, kterou křesťanství přináší pro život věčný, může vzbuzovat i naději pro život zdejší. Upnutí se k náboženství hlavně jako k prostředku možného vyléčení tělesných či psychických neduhů znamená nepochopení Ježíšovy zvěsti a příklon k chápání víry jako magie.¹⁴³ Úkolem duchovních je proto věnovat postiženým zvláštní pozornost a vysvětlovat jim, jak k víře správně přistupovat, aby případné nesplnění nadějí, které do ní věřící vkládají, je neodvedlo od Boha. Důležité je najít správný přístup k psychicky nemocným věřícím. Například u lidí s depresí se střídají různé způsoby jednání v závislosti

¹⁴² ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, s.r.o., 2007, s. 7

¹⁴³ „Jisté prvky magie obsahují všechna obřadní náboženství. Náboženství – nebo jeho ceremoniální stránka – je totiž jistým způsobem spřízněno s magií. I ono se snaží smyslovými prostředky aktivovat nadmyslové energie. Právě „magické“ slovo nebo zaklínadlo je nepřeložitelné, protože jeho moc spočívá jen zčásti v onom vnějším smyslu, který je chápán rozumem, a hlavně v rytmu, který oslovuje podprahovou mysl. Symboly, náboženské i jiné, a symbolická jednání, která se zdají bezsmyslná, posuzujeme-li je jen intelektem, mají podobnou funkci.“ UNDERHILL, Evelyn. *Mystika. Podstata a cesta duchovního vědomí*, s. 194

na stádiu nemoci, ve kterém se zrovna nacházejí. Víru dokáží prožívat velice intenzivně, jsou pro ně důležité bohoslužebné obřady i vědomí, že jsou členy společenství, které se liturgie účastní. V manickém stavu mohou žít s přesvědčením, že duchovně jsou výše než ostatní, že jim Bůh dal nahlédnout do vyšších sfér. Naznačují, že viděli víc, než je běžně člověku dopřáno. Zdůrazňují svoji poznanou hříšnost, tráví hodiny na modlitbách, prosbách o odpuštění a v meditacích. V depresi mají pocit, že se pro svoji hříšnost ocitli před branami pekla, které je téměř pohltilo. Pokud se jim návrat z hlubin podaří, ještě intenzivněji prožívají svoji duchovní cestu k Bohu. Těžko posoudit, jakou měrou jsou tyto jejich náboženské prožitky ovlivněny duševní poruchou. Vzhledem ke zvýšené citlivosti těchto lidí nelze opravdu vše, co víceméně náznakově sdělují o své duchovní cestě, zahrnout mezi bludy a halucinace. Na své okolí mohou působit jako silně věřící křesťané, někdy až jako fanatičtí vyznavači víry. Mohou však působit také jako nedůvěryhodní lidé, neboť jejich pojetí křesťanství se omezuje hlavně na přikázání lásky k Bohu, na spirituální a obřadní složku a stává se, že zcela pomíjejí lásku k člověku. Pro někoho pak může být nepříjemným překvapením, když zjistí po bližším poznání člověka, který působí dojmem příkladného křesťana, že tento v běžném životě lže, krade, je nevěrný, či jinak porušuje přikázání Desatera. Nelze ho však odsuzovat. Musíme vzít na vědomí, že je nemocný. Člověk, který depresí netrpí, si těžko umí představit, jakým psychickým mukám je postižený vystaven. Působí je nejen jeho náboženské představy. Má problém i v běžných mezilidských vztazích, cítí se často nepochopený, opuštěný, méněcenný. Ani síla a svým způsobem upřímnost jeho víry mu někdy nezabrání porušit i přikázání „nezabiješ“ a ukončit ze své vůle svůj život svojí rukou. A. Grün zastává stanovisko, že „falešné sliby, že modlitba a meditace vyhojí i těžkou depresi, nemocnému nepomohou. Je spíš třeba, aby se se svou depresí pokorně smířil. Já jsem si nemoc nenašel, ona však evidentně vyhledala mě. Když ji přijmu, mohu díky ní růst, přestanu si dělat výčitky a odložím iluzi, že bych mohl svou depresi úplně vyškrtnout, protože už mne nikdy nenavštíví. Přijmu ji jako kříž, který mi Bůh uložil. Raději bych chtěl

jiný kříž. Ale důvěřuji a spoléhám se, že mě tento kříž otevře Bohu a že mě má deprese dovede duchovní cestou k nepochopitelnému Bohu. Bohu, který se právě v Ježíšově ukřižování, ve zdánlivé prohře, zjevil jako nekonečná láska. Mnoha depresivním lidem pomáhají meditace na téma Kristova utrpení.¹⁴⁴ Psychická porucha se u člověka může objevit kdykoliv během života, zpravidla v důsledku nějaké otřesné události nebo dlouhotrvajícího vypětí. Postižený člověk se dostává do společenské izolace, mívá problémy v zaměstnání v důsledku pracovní neschopnosti a předsudkům spolupracovníků. Případná ztráta zaměstnání vede k obavám z životní nejistoty, což negativně ovlivňuje jeho stav. Je důležité, aby měl rodinné zázemí, které je schopné a ochotné ho za všech okolností podporovat. Soužití s psychicky nemocným člověkem je pro jeho blízké velmi náročné, nezřídka pomoc psychologů či psychiatrů musí vyhledat i oni. Zde je třeba zmínit ještě jeden aspekt v souvislosti s náboženstvím. Pokud psychicky nemocný člověk nalezne víru nebo je k ní přiveden, může jeho život získat nový impuls a směr. Hrozí však nebezpečí, že tuto svoji víru začne vnucovat i svým blízkým, jejichž náboženské přesvědčení je zcela jiné. Zcela sdílet a praktikovat víru lze jen ve stejné konfesi. Rozdíly mezi dogmaty a bohoslužbami různých křesťanských církví mohou přispívat k nesouladu v rodinách, jejichž členové jsou členy jiné církve, než do které vstoupil a za jedinou správnou ji pokládá nemocný. Nejhorší situace ale nastane, pokud tento člověk žije v rodině nábožensky zcela vlažné, případně ateistické. Předstírat víru a vykonávat náboženské úkony z lásky k člověku nelze, alespoň ne dlouhodobě. Modlitba a návštěva kostela má patřit Bohu. Modlit se a chodit do kostela jenom proto, že si to přeje a vyžaduje člověk, kterého máme rádi a o němž víme, že je nemocný a chceme mu pomoci, může vést k pokřivenému pohledu na víru. Pokud je člověku vnucováno něco proti jeho vůli, buď podlehne, nechá se zlomit a vykonává rezignovaně to, co je od něj požadováno, nebo získá k náboženství a všemu, co je s ním spjato silný

¹⁴⁴ GRÜN, Anselm. *Deprese jako šance. Spirituální impulzy*. Praha: Portál s.r.o., 2009,

odpor a nenávist. Může však nastat i zvláštní situace, že se i v něm probudí víra v Boha, o které zatím nevěděl. Nalezením Boha získává člověk nesmírnou posilu v životě.

Závěr

V dnešní době se postižení lidé již nemusejí vyrovnávat s předsudky. Nejsou považováni za méněcenné, příčina jejich tělesných nedostatků není spojována s Božím trestem. Mají stejná práva jako ostatní lidé. Ti, kterým jejich omezení nedovoluje pracovat, mohou požádat o sociální pomoc. Záleží na povaze a schopnostech každého jedince, jak se se svým osudem a těžkostmi vyrovná. Mnozí z postižených by svým optimismem a pracovitostí mohli být vzorem pro zdravé. Bůh každému člověku naložil na záda pomyslný kříž, který pak člověk nese, někdy těžce, jindy lehčeji. Kříž postiženého bývá zpravidla hodně těžký. Někdo svůj úděl nese tiše a trpělivě, jiný hlasitě volá o pomoc. Naším úkolem je pomáhat všem potřebným. Třeba jen malé nadlehčení břemene může člověku pomoci sesbírat nové síly, aby mohl jít statečně dál. Je třeba si pozorně všimnout lidí kolem sebe. Hlavně těch tichých, kteří své trápení nosí v sobě. Snad z ostychu, nebo že nechtějí obtěžovat okolí, které má samo svých problémů dost, utápí se v osamocení ve svých starostech, ačkoliv by jim slova útěchy podpořená Božím slovem a vhodně podaná pomocná ruka mohla přinést naději a alespoň chvilkovou úlevu. Důvěru některých lidí je těžké získat. Přistupovat se musí citlivě a ohleduplně. Jsou životní situace, ve kterých nemůže člověku nikdo pomoci. Ví to sám člověk, který situaci prožívá, ví to i ten, kdo by pomoci chtěl. Je možné ho jen vyslechnout a dodat naději, že budoucnost přinese zlepšení. Úkolem křesťanského společenství je pomáhat postiženým členům. Nejdůležitější je zajistit, aby se vůbec mohli zúčastnit bohoslužebného života. Doprovodit nevidomé, vybudovat bezbariérový přístup do kostela, pokud je to možné. Vhodné je také zapojení postižených a jejich rodin do dalších aktivit sboru, jako jsou přednášky, zájezdy, pravidelné zkoušky pěveckého sboru, biblické hodiny. Při společné činnosti totiž k sobě lidé najdou snadněji cestu, lépe se poznají a porozumí více potřebám druhých. Duchovní pastýř by měl postižené členy, kteří se církevního života nezúčastňují, navštěvovat a pokusit se je do sboru přivést. Je nutné je seznámit se základy víry a křesťanské

pravdy jim srozumitelně vysvětlit, aby se u nich víra nezvrátila v pověrčivost. Víra spočívající v očekávání zázraku nestojí na pevných základech. Pokud se zázrak nestane, může takový člověk od křesťanství opět rychle odpadnout. Víra spojuje lidi různého věku, zdravotního stavu, vzdělání, povah, názorů. Každý je jiný a svou odlišností může ostatní inspirovat k zamyšlení nad životem a osudem svým i druhých. Bůh je spravedlivý, dobrý a má rád každého. Proč tedy dopouští, že na svět přicházejí lidé postižení na těle či na duchu? Můžeme najít různé důvody. Jsou tu s námi kvůli nám, abychom ve vztahu k nim osvědčovali svoji lásku k bližnímu, kterým je každá lidská bytost, třebaš znetvořená nebo jevící se nám podivná svým chováním. Jsou tu s námi kvůli nám, aby nám připomínali, že zdraví je Boží dar, kterého se nedostane každému. Měli bychom za něj denně děkovat a žít tak, abychom ho nepromarnili. Jsou tu s námi kvůli nám, aby nám ukázali, že s pokorou, vůlí, vírou a Boží pomocí je každý schopen velkých činů a překoná i nejobtížnější překážky.

Summary

Křesťanská víra ve vztahu k postiženým lidem
Christian religion in the relationship to handicaped people

Lenka Svobodová

The first chapter examines the condition of disabled people. The birth of an affected child hits the whole family, and radically changed her life. Why it happened and why is affected by this individual, the question is, which is not easy to find the answer. They ask that parents of an affected child. He asks itself the child physical or mental deficiency limits in games and in communication with other children. He asks when will and must overcome the barriers in interpersonal relations, or at work. Disability may, however, suffer from the various causes of man not yet healthy, and that at any time during its life. To cope with such a situation is not easy and the same question often challenges his. The second chapter is returning to the past. Shows access to the people who standards of your hair or the way the negotiations from the majority society. It is a portrait of the old testament view of the handicapped and amendment, which, in access to them was with the advent of Jesus Christ. Jesus is presented as by body and soul. In its activity follows from the Church and its institutions. Special attention is given to the mentally ill people. The chapter concludes the sight to the affected people in terms of rights. The third chapter is dedicated to the popular belief, which may lead to superstition, and misinterpretation of the Christian teachings. The miracle of healing is expected from the Saints. Supernatural properties and capabilities are further attributed to pull objects, places, words, healers. The fourth chapter deals with the current interaction affected the Church and believers. From the perspective of the Church's Canon law restricting the affected options to enter the service of the priesthood. In addition to its today's view of the mentally ill people and the role of religious communities in the healing by faith. Following are the personal views of several of the affected or their proximity to the possibility of their recovery in the context of faith.

Prameny a literatura

- ADAM, Adolf. *Liturgika*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad spol. s r.o., 2001, - 471 s., ISBN 80-7021-420-1
- ADAM, Adolf. *Liturgický rok*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad spol. s r.o., 1997, -325 s., ISBN 80-7021-269-1
- ATTAWATER, Donald. *Slovník svatých*. Vimperk: Papyrus, Rudná u Prahy: Jeva, 1993, - 436 s., ISBN 80-85776-06-5, 80-901365-7-5
- AUGUSTIN, Svatý. *Katechetické spisy*. Praha: Krystal OP, 2005, - 176 s., ISBN 80-85929-78-3
- BĚLINA, Pavel, KAŠE, Jiří, KUČERA, Jan P.. *České země v evropských dějinách. Díl druhý 1492-1756*. Praha a Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka, 2006, - 333 s., ISBN 80-7185-792-0
- BENEŠ, Jiří. *Dvanáctka. Úvod do studia malých proroků*. Praha: Teologický seminář Církve adventistů s.d., 2006, - 311 s., ISBN 80-903827-0-3
- Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih)*. Český ekumenický překlad. 12. vydání. Česká biblická společnost, 2006, ISBN 80-85810-42-5
- BLAŽEK, Bohuslav, OLMROVÁ, Jiřina. *Krása a bolest : úloha tvořivosti, umění a hry v životě trpících a postižených*. Praha: Panorama, 1985. - 413 s.
- BOUMIS, Panagiotou I. *Kanonické právo pravoslávnej Církvi*. Prešov: Pravoslávna Bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 1997. –240 s., ISBN: 80-88885-21-3
- BROWN, Raymond D.. *Ježíš v pohledu Nového zákona*. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 1998, - 260 s., ISBN 80-7021-228-4
- BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. 1. díl, Řády rytířské a křížovníci*. Praha: Libri, 2000. -215 s., ISBN 80-7277-085-3.
- BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. 2. díl/1. sv., Řeholní kanovníci*. Praha: Libri, 2003, -163 s., ISBN 80-7277-086-1
- BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. 2. díl/2. sv., Mnišské řády*. Praha: Libri, 2004, - 399 s. ISBN 80-7277-087-X.
- BUBEN, Milan M. *Encyklopedie řádů, kongregací a řeholních společností katolické církve v českých zemích. III. díl, III. svazek, Řeholní klerikové*. Praha : Libri, 2008, -183 s., ISBN 978-80-7277-357-2.

- Člověk českého středověku. Martin Nodl, Šmahel František (edd.).* Praha: Argo, 2002, - 500 s., ISBN 80-7203-448-0.
- DELUMEAU, Jean. *Strach na západě ve 14. -18. století: obležená obec ; 1., Strach doléhající na většinu.* Praha: Argo, 1997. - 288 s. ISBN 80-7203-156-2.
- DELUMEAU, Jean. *Strach na západě ve 14. -18. století: obležená obec ; 2., Vládnoucí kultura a strach.* Praha : Argo, 1997. - 288 s. ISBN 80-7203-208-9.
- Duchovní péče ve zdravotnických zařízeních. Teologické texty, zkušenosti, čísla.* Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické a Univerzita Karlova v Praze, Evangelická teologická fakulta, 2000. – 91 s.
- Dvě legendy z doby Karlovy. Legenda o svatém Prokopu, Život svaté Kateřiny.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1959. – 286 s.
- Evropa mezi vědou a vírou : sborník textů přednášek a příspěvků k tématu Evropa mezi vědou a vírou : hledání nové konfigurace. Uspoř. Milan Klapetek.* Brno : Centrum vzdělávání a poradenství, 2001. - 222 s., ISBN 80-214-1865-6
- FOUCAULT, Michel. *Dějiny šílenství. Hledání historických kořenů pojmu duševní choroby.* Praha: NLN, s.r.o., 1994. – 209 s., ISBN 80-7106-085-2
- FOUCAULT, Michel. *Psychologie a duševní nemoc.* Praha: Dauphin, 1999, - 113 s., ISBN 80-86019-30-6
- FROMM, Erich. *Psychoanalýza a náboženství.* Praha: Aurora, 2003, - 124 s., ISBN 80-7299-066-7
- GINZBURG, Carlo. *Noční příběh : sabat čarodějnic.* Praha : Argo, 2003. - 384 s., ISBN 80-7203-514-2.
- GRÜN, Anselm. *Deprese jako šance. Spirituální impulzy.* Praha: Portál s.r.o., 2009, - 133 s., ISBN 978-80-7367-608-7
- GRÜN, Anselm. *Jak zacházet se zlým.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1995, - 60., ISBN 80-7192-050-9
- CHADIMA, Martin. *Charitativní péče – Dějiny a současnost.* Hradec Králové: Gaudemus, 2007, -160 s., ISBN 978-80-7041-632-7
- CHALOUPECKÝ, Václav. *Středověké legendy prokopské. Jejich historický rozbor a texty.* Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1953. –285 s.
- CHRISTENSON, Larry. *Služba uzdravování nemocných v církvi. Možnost nebo povinnost?* Havlíčkův Brod: Ichthys, 1991, - 16 s., ISBN 80-85397-00-5
- JÍŠOVÁ, Kateřina. DOLEŽALOVÁ, Eva. *Pozdně středověké testamenty v českých městech: prameny, metodologie a formy využití. Sestavily Kateřina Jišová, Eva Doležalová.* Praha:

- Scriptorium ; Archiv hlavního města Prahy ; Historický ústav AV ČR, 2006. - 294 s., ISBN 80-86197-72-7.
- JÖCKLE, Clemens. *Slavná poutní místa. Sto nejslavnějších poutních míst v Evropě*. Praha: Grafoprint-Neubert; Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1996, - 191 s., ISBN 80-85785-47-1, 80-7192-153-X.
- KERSTEN, Holger. *Manipulace s Bohem*. Liberec: Dialog, 1998, - 240 s. , ISBN 80-86218-05-8
- KINCL, Jaromír. URFUS, Valentin. *Římské právo*. Praha: Panorama, 1990, - 469 s., ISBN 80-7038-134-5
- Knihy černá nebo smolná královského svobodného města Rokycan z let 1573-1630 : s přílohou pozdějších čarodějnických procesů. K tisku připravil, úvod zprac. a graf. upravil Petros Cironis*. Rokycany : Státní okresní archiv, 1994. -143 s.
- Knížka modliteb*. Praha: Vydala Úzká rada Jednoty bratrské v Ústředním církevním nakladatelství, 1980, - 163 s.
- KOCH, Kurt E.. *Jesus heilt*. Berghausen: Evangelisationsverlag. s.a., - 80 s.
- KOŠUTH, B. W.. KOŠUTH, Benjamin. *Bůh láska jest. Modlitby křesťanské*. W Praze: Tiskem Kat. Jeřábkové, 1851, - 177 s.
- MALÝ, Karel. *České právo v minulosti*. Praha: ORAC, 1995, - 269 s., ISBN 80-85903- 01-6.
- MARKIDES, Kyriacos C.. *Strovoloský mág*. Bratislava: Gardenia Publishers, 1994, - 239 s., ISBN 80-85662-09-4
- MEDEK, Rudolf. *Katechismus v duchu církve československé husitské*. Praha: Blahoslav, 1990, - 136 s.
- MESSINA, Rosario. *Dějiny charitativní činnosti*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, - 148 s., ISBN: 80-7192-859-3
- MIETTINEN, Matti A.. *Religious miracle healing in Medical-psychological Perspective*. Pieksämäki: Research Institute of the Lutheran Church in Finland, 1990, -16 s., ISBN 951-693-155-3
- MIŠOVIČ, Ján: *Víra v dějinách zemí Koruny české*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2001, - 193 s., ISBN 80-85850-99-0
- MODERSOHN, Ernst. *V poutech pověry*. Praha: Evangelická církev metodická, 1992, - 70 s., ISBN 80-85013-28-2
- Н, Игумен. *Об одном древнем страхе*. Москва: Даниловский благовестник, 2008, - 140 s., ISBN 978-5-89101-206-6

- NIKLÍČEK, Ladislav. STEIN, Karel. *Dějiny medicíny v datech a faktech*. Praha: Avicenum, 1985, -374 s.
- Neznámá evangelia (Novozákonní apokryfy I)*. Uspořádali Jan A. Dus, Petr Pokorný. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol s r.o., 2006, - 461 s., ISBN 80-7021-839-8
- OHLER, Norbert. *Náboženské poutě ve středověku a novověku*. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o., 2002. – 228 s., ISBN 80-7021-510-0
- OHLER, Norbert. *Umírání a smrt ve středověku*. Jinočany: H & H, 2001. - 409 s., ISBN 80-86022-69-2
- Ottův slovník naučný. Díl dvacátý šestý U – Vusín*. Praha – Litomyšl: Ladislav Horáček – Paseka a Praha: Argo, 2002, - 1077 s., ISBN 80-7185-440-9 a 80-7203-423-5
- O zázracích a nadpřirozených silách. Redigovala Věra Horká*. Praha: Orbis, 1961, -172 s.
- POKORNÝ, Petr. *Vznik christologie. Předpoklady teologie Nového zákona*. Praha: Kalich, 1989, -218 s.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Teologie služby*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, - 214 s., ISBN 80-7192-748-1
- Příběhy apoštolů (Novozákonní apokryfy II)*. Uspořádal Jan. A. Dus. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r.o., 2003, - 564 s., ISBN 978-80-7021-858-7
- ROBINSON, Simon. *Spirituality, ethics and care*. London, Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, 2008, - 208 s., ISBN 978 1 84310 498 8
- ROTTERDAMSKÝ, Erasmus. *Chvála bláznivosti*. Praha, Nakladatelství XYZ, s.r.o., 2008, - 206 s., ISBN 978-80-7388-048-1
- ŘÍČAN, Pavel. *Psychologie náboženství a spirituality*. Praha: Portál, s.r.o., 2007, - 326 s., ISBN 978-80-7367-312-3
- Spisy apoštolských otců*. Praha, Kalich, 2004, - 278 s., ISBN 80-7017-003-4
- SALAJKA, Milan. *O čem dnes přemýšlejí křesťané ve světě a mezi námi*. Praha: Náboženská obec ČČSH u sv. Mikuláše, 2005, - 44 s.
- SALAJKA, Milan. *Rozhovory o duchovní práci v církvi*. Praha: Blahoslav, 1977, -142 s.
- SALAJKA, Milan. *Teologie a praxe církve*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 2000, - 219 s., ISBN 80-246-0102-8
- SEGALLA, Giuseppe. *Historické panoráma Nového zákona*. Svitavy: Trinitas, 1998,- 107 s.
- SCHIERSE, Franz Joseph. *Biblická teologie - christologie*. Praha: Zvon, české katolické nakladatelství, 1992, - 114 s., ISBN 80-7113-047-8
- Sociálna práca a jej kresťanské dimenzie*. Editor Beáta Balogová. Prešov: Pravoslávna bohoslovecká fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2005, - 200 s., ISBN 80-8068-357-3

- SUDBRACK, Josef. *Náboženská zkušenost a lidská duše*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002, - 136 s., ISBN 80-7192-514-4
- SVOBODNÝ, Petr. HLAVÁČKOVÁ, Ludmila. *Pražské špitály a nemocnice*. Praha : Nakladatelství Lidové noviny, 1999. - 179 s., ISBN 80-7106-315-0.
- ŠMERDA, Hynek. *Křesťanská charita v běhu věků*. České Budějovice: Nakladatelství JIH, 2010, -164 s. ISBN 978-80-86266-39-8
- Teologie 20. století. Antologie. Uspořádal Karl-Josef Kuschel*. Praha: Vyšehrad, spol. s r.o., 2007, - 461 s. , ISBN 978-80-7021-887-7
- UNDERHILL, Evelyn. *Mystika. Podstata a cesta duchovního vědomí*. Praha: nakladatelství dybbuk, Jan Šavřda, 2004, - 589 s., ISBN 80-86862-03-8
- VENTURA, Václav. *Spiritualita křesťanského mnišství 1*. Praha: Benediktinské arcidiocésní sv. Vojtěcha & sv. Markéty, 2006, - 348 s., ISBN 80-86882-03-9
- VONDRÁČEK, Vladimír. HOLUB, František. *Fantastické a magické z hlediska psychiatrie*. Praha: Columbus, 2003, - 324 s. , ISBN 80-7136-030-9
- VORAGINE, Jakub de. *Legenda aurea*. Praha: Vyšehrad, 1984, - 340 s.
- Základy sociální koncepce Ruské pravoslavné církve*. Červený Kostelec: Pavel Mervart, 2009, -267 s., ISBN 978-80-86818-91-7
- VOUGA, Francois. *Teologie Nového zákona*. Jihlava: Mlýn, 2009, - 429 s., ISBN 978-80-86498-27-0
- WARE, Kallistos. *Cestou orthodoxie*. Praha: Sít', spol. s r.o., 1996, - 172 s., ISBN 80-901571-6-5
- WARE, Kallistos. *Síla jména*. Brno: Pravoslavné vydavatelství, 1993, - 40 s., ISBN 80-901661-0-5
- Zbožnost středověku. K vydání připravil Martin Nodl ve spolupráci s Krzysztofem Brachou, Janem Hrdinou a Pawlem Krasem*. Praha: Filosofia, 2007. - 240 s., (Colloquia mediaevalia Pragensia ; Sv. 6). ISBN 978-80-7007-260-8.
- ZWEIG, Stefan. *Léčení duchem*. Praha: Mladá fronta, 1997, - 280 s. , ISBN 80-204-0788-X.